

Medzi literárnou produkciou a históriou geografie

Peter Kárpáty

p.karpaty@gmail.com

Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave,
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, Slovensko

Abstrakt:

P. Kárpáty: *Between literature and history of geography*. – Klaudyán, 11, no. 1–2, pp. 1–23. The paper is addressed more as an essay. It offers an overview and highlights some facts about the issue of documentation, communication and information support of geography in past. The author expects that it is possible to enrich the discourse on history of geography in Slovakia through this contribution dedicated to Slovak geographic literary production and documentation and the institutionalization of Slovak geography. It is the aim of the study to confront the often canonized narratives about the development of geography in Slovakia and the formation of its „space“ prior to 1918 and in the interwar period.

Key words:

geographical literature – history of geography – Slovakia

Úvod

Geografia, geografky a a geografí budujú, upevňujú, ale aj strácajú pozície v akademických kruhoch, v edukácii a v praxi¹, už desiatky rokov aj na Slovensku. Fakty o vzniku pracovísk na uhorsko-maďarskej (1917/1918) a o pár rokov aj na česko-slovenskej univerzite hovoria približne o sto rokoch tradície akademickej resp. univerzitnej geografie v Bratislave. Okrem nemálo pracovísk, geografickej spoločnosti s pobočkami a sekciami založila disciplína ne jeden odborný, informačný a popularizačný „tlačový orgán“. Proliferuje do časopisov vydávaných príbuznými (hraničnými) a ďalšími spoločenskými, technickými aj prírodovednými disciplínami. Iniciovala vydávanie dlhoročných aj krátkodobých edícií. Domáci geografí publikovala desiatky bežných metrov verejných a pracovných dokumentov (článkov, monografií, výskumných správ, firemnej literatúry, záverečných prác, dizertácií, atď.) a ťažko spočítateľné množstvo kartografických výstupov, vizuálnych materiálov, či štatistických pramenných diel. Presné čísla nevieme poskytnúť. S dnešnou informačnou podporou geografie na Slovensku (vo vzťahu k slovacikálnej literatúre, nie medzinárodnej produkcii) to nie je tak celkom jednoduché. Konzervatívna funkcia geografickej dokumentácie a bibliografie sa uskutočňuje, aspoň v rámci geografickej komunity, obmedzene a istým spôsobom na to vplyva aj stav interných procesov, ako aj rozhodnutia, ktoré sa udiali v Slovenskej národnej knižnici v nedávnej

¹ Geografia ako inštitúcia a epistemická komunita.

minulosti na úseku národnej bibliografie a v transformácii sústavy vedecko-technicko-ekonomických informácií po roku 1990.

Informačné prostredie geografie a geografov na Slovensku, aj keď ide o *panem cotidianum* každej vednej disciplíny sa v minulosti a ani v súčasnosti významnejšie neakcentuje. Ako problém sa nerozoberal hlbšie ani v kruhu teoretickej geografie a v prácach strážcov a moderátorov diskurzu disciplinárnej makro- a mikrohistórie. Vybranými aspektmi geografického jazyka a myslenia, o kontinuite a inšpiráciách, ale aj o nedostatočnej verbalizácii metód výskumu sa v akademických úvahách – iste nielen pre autora inšpiratívne – vyjadruje J. Urbánek (napr. 1995; *idem* 2000a, s. 197–198; 2000b). Podnetný ku geografickému mysleniu je pre nás z českých autorov A. Hynek. Viac diskutovanou témou v domácej literatúre z teoretického hľadiska na akademickej úrovni však stal kartografický jazyk, jazyk mapy, semiotika v kartografii a geografická informácia (napr. J. Pravda, J. Feranec).

Exkurzy geografov do praktickej bibliografie sa v minulosti dotkli viacerých tém. Líšia sa rozsahom, ale aj metodikou spracovania. Nebudeme sa venovať ich hlbšiemu kvantitatívnemu a kvalitatívnemu rozboru, a preto len informatívne. *Zemepisná bibliografia Slovenska za r. 1939–1945* (Polakovič, 1945[1946]) predstavuje jeden z prvých príspevkov pokúšajúci sa o dokumentáciu geografickej a z časti aj geovednej a príbuznej produkcie na Slovensku a o Slovensku všeobecne od slovenského autora. Predpokladáme, že vznikol na objednávku redakcie pražskej *Geografie* (*Sborník Československé společnosti zeměpisné*) do prvého povojnového vydania (s vročením 1945 vyšlo 1946). Autor, mladý geograf „*dr. [Dominik] Polakovič*“ ho spracoval „*na pôde Geografického ústavu Prírodovedeckej fakulty (Zemepisný ústav Slovenskej univerzity)*“. Po vojne stal jedným z prvých zamestnancov reaktivovaného Zemepisného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení, ktorý však musel po roku 1948 rýchlo opustiť (pozri Žudel 1993, 1994). Súpis nie je doplnený bibliografickou a metodickou poznámkou a je bez predmetového radenia, či podradenia. V zásade publikovaný súpis využíva len členenie podľa typu dokumentu a eviduje aj neslovenskú, najmä nemeckú slovacikálnu produkciu („*samostatné práce*“, „*inojazyčné [samostatné práce]*“ (monografie), „*príspevky v časopisoch*“, „*[príspevky v časopisoch] z cudzojazyčnej literatúry*“ (články), „*spríevodcovia*“ a „*štatistika a správy*“). Nevyužil systematické predmetové členenie geografickej literatúry, ako ho aplikovala súběžná bibliografia (Bibliografický katalóg ČSR do 1938, pokusy o súběžnú bibliografiu počas vojnových rokov), ani parížskej *Bibliographie Géographique Internationale* (International Geographical Bibliography, BGI/IGB), alebo nemecké prístupy. Polakovičovu snahu o registrujúcu geografickú bibliografiu Slovenska nechceme vôbec znehodnocovať. Teoreticko-metodologických textov bolo ku dokumentácii geografickej produkcie pomerne málo v českej aj slovenskej literatúre. Vednoodborová bibliografia na Slovensku bola skutočne v začiatkoch (historiografia začínala tiež približne v tomto období). Okrem niekoľkých akademických knižníc pri univerzitných a ďalších vedeckých pracoviskách, často bez profesionálneho knihovníka (knižnice historických seminárov, geografického ústavu, geologický ústav, atď.) sa po vojnovom období činnosť Univerzitnej knižnice (vtedy *Knižnica Slovenskej univerzity*) a matičnej knižnice v Martine len obnovovala. V prvom ročníku *Geografického časopisu* (vyšiel ako *Geographia Slovaca: Hromádkov z[s]borník*) publikoval Teodor Lamoš v tom čase v Historickom ústave SAVU (pozri napr. SBS III, s. 344) príspevok k bibliografii sídelnej geografie Kremnica, teda k téme, ktorej sa venoval aj v svojej dizertácii (Lamoš 1949). P. Mariot uverejnil bibliografický text (142 záz. k cestovnému ruchu (Mariot 1968), pod doplnkami k Stanovej *Bibliografii Liptova* (Stano 1968) sú podpísaní aj J. Drdoš a F. Žigrai (Drdoš et al. 1972). Výber prác s tematikou krajiny východnému Slovensku sa predstavili R. Matlovič a B. Nižňanský (1997), kde uplatnili chronologické radenie. Pri výročí geografie v SAV vyšla výberová retrospektívna bibliografia literárnej produkcie pracovníkov geografického ústavu SAV (Jakál et al. 1993), ktorá používa základné rozdelenie s alfabetským radením a pomocným menným registrom. Do roku 1990 vychádzali každých desať rokov kumulatívne registre vyšlých ročníkov *Geografického časopisu* (Horná et al. 1959–1990) a ročné prehľady boli štandardnou rubrikou aj iných magazínov (napr. *Geografia: časopis pre základné, stredné a vysoké školy*). Súpisné činnosti v posledných rokoch uskutočnili Z. Machová pre *Acta Geographica Universitatis Comeniana* a A. Bennová pre *Kartografické listy* (uverejnené on-line). Súběžná registrujúca bibliografia pracovníkov Geografického ústavu SAV je dostupná

on-line za niekoľko rokov (aktuálne práca E. Ďurišovej) a obdobne aj v evidenciách publikačnej činnosti v akademických knižniciach univerzít, na ktorých pôsobia geografické a geografii blízke odbory a geografi.

***

Možných „svetov geografie“ na Slovensku je zrejme viac, ako sa na prvý pohľad zdá. Inštitúciu a epistemickú komunitu geografie a to ako sa formuje, vytvára a sprostredkúva jej intelektuálna produkcia možno skúmať viacerými prístupmi. Dejiny vedy (historiografia geografie samostatne, alebo ako súčasť historiografie vedy) sledujú kompetentne historické vedy s klasickým aj inovovaným teoreticko-metodologickým aparátom na úrovni mikro- alebo makrohistórie. V posledných rokoch najmä prostredníctvom dichrónnych prístupov a pri zohľadňovaní externalizmu (prehľad ponúka Špalda 2009). Iný prístup vedie cez etnológiu resp. kultúrnu a sociálnu antropológiu, sociológiu a ich metódy (napr. geografky a geografi ako spoločenské entity, komunikácia v geografii, etnografický výskum geografie, zúčastnené pozorovanie), alebo prístupmi metavedných disciplín ako filozofia, logika, história, ekonómia a organizácia, politika psychológia, sociológia vedy a ich aplikáciami na priestor geografie. Samozrejme sa to dá aj cez geografiu geografie a metageografiu. Snahy o rozvíjanie prúdov výskumu sociológie vedy na Slovensku zaznamenávame v osemdesiatych rokoch (Gál et al. 1988). V posledných rokoch si viaceré slovenské prúdy odborov začali klásť hlbšie otázky o formovaní disciplíny a jej slovenského príbehu (Kusá, Klobucký, Turčan, Findor, Hudek, Novosád, Beňušková s kol.). V medzinárodnom prostredí si už dávno všimli potrebu transdisciplinárneho prístupu pri výskume vedy. Približne od konca sedemdesiatych rokov minulého storočia sa tento smer rozvíja pod názvom *štúdiá vedy a techniky* (science and technology studies). V roku 1977 vyšla napríklad jedna z prvých rozsiahlejších transdisciplinárnych publikácií *Handbook of Science, Technology, and Society* (London–Thousand Oaks: Sage, 1977) v redakcii nemeckej kultúrnej antropologičky a psychologičky Iny Spiegel(-Rösing[ovej]) a amerického historika vedy Dereka J. de Solla Pricea a takýchto medzinárodných prehľadov evidujeme dlhšiu sériu. Na Slovensku sa pred viac ako polstoročím začala v Slovenskej akadémii vied (SAV) problematika historiografie vedy (pod hlavičkou dejiny vedy a techniky, DVaT) rozvíjať po integrácii pôvodných kabinetov do oddelenia dejín vied a techniky Historického ústavu (1960, pod vedením J. Tibenského, aktuálne vedie Ľ. Hallon). Súčasná pracovisko disponuje aj bohatým študijným materiálom k vývoju vedy a techniky na Slovensku. Začala sa venovať profesionálna pozornosť dokumentácii vedy (vrátane geografie a kartografie) aj v spolupráci viacerých múzeí a fondových inštitúcií (geografii a kartografii sú aktivitami blízke Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskýň, Slovenské technické múzeum, banícke múzeá a niektoré vlastivedné múzeá). Súčasne sa pristúpilo k širšej spolupráci s nadšencami z jednotlivých odborov. V polovici šesťdesiatych rokov vznikla *Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky* (SSDVaT), v ktorej pôsobili viacerí geografi, alebo geografi a kartografi blízki odborníci, napr. J. Martinka, J. Purgina, J. Hanzlík, F. Bokes ml., M. Majtán, Ľ. V. Prikryl (pozri Tibenský 1985; Morovics 1997; Hudek 2008). Ľubomír Viliam Prikryl je okrem J. Purginu (archivára, historika kartografie) a Juraj Žudela (archivára a historického geografa) v súčasnosti jediný slovenský „profesionálny“ historik geografie a kartografie². Nielen školením, ale najmä publikačným profilom jeho domácich aj v zahraničí uverejnených príspevkov k histórii geografie, geovied, speleológie a kartografie počas niekoľkých desaťročí. Začínal v Považskom múzeu, neskôr nastúpil do Historického, potom do Geografického ústavu SAV. Problematikou domácej geografickej a kartografickej histórie, biografiami a profilmi jej tvorcov a jej produkciou sa zaoberal dlhodobo, pomohol so sprístupňovaním neslovenských prameňov. Všimol si geografiu na Slovensku v kontakte s vyšším a vysokým školstvom (Tnava a Košice)³, v súvislosti s aktivitami vedeckých spolkov

² Dizertáciu z histórie kartografie obhájil na Historickom ústave SAV (školiťom bol J. Tibenský). Z tejto problematiky obhájil aj rigoróznou doktorskú prácu u geografov na Prírodovedeckej fakulte na Karlovej univerzite v Prahe.

³ Historické jezuitské nekompletné univerzity v Tnave a Košiciach boli v zásade jediné univerzity v ranom novoveku v Uhorsku.

a ďalších inštitúcií. Študoval geografickú slovacikálnu spisbu, tvorbu učebníc. (pozri personálnu bibliografiu od Sobolovej a Lajdovej 2008). V SSDVaT viedol v rámci Sekcie pre dejiny prírodných vied *odbornú skupinu pre dejiny geografie a kartografie*. Odborná pracovná skupina už s najväčšou pravdepodobnosťou nepôsobí. Výraznejší záujem sa u nás venoval historickej kartografii, ktorá sa v súčasnosti koncentruje v rámci cyklických podujatí *Historické mapy* (J. Pravda, M. Hájek a ďalší) a vojenskej geografii. V kartografii pravidelnú pozornosť vyvoláva historická produkcia, ale pravda aj tvorcovia kartografie a historické postavy geografie (medzi geografmi A. Bennová, D. Kusedová, L. V. Prikryl, zo starších autorov J. Martinka, J. Hanzlík), kde sa viac ako len základná orientácia v historickej spisbe očakáva. História geografie a geografického myslenia sa venuje pozornosť viac v jej makromierke a niektorých kľúčových konceptov v okruhu domácich teoretických geografov.

***

Z naznačeného a z ďalších príkladov je zrejme dlhé a kvantitatívne nezanedbateľné kultivovanie „slovacikálneho geografického textu“. Geografizujúceho, akademického, popularizačného, odborného-náučného, učebného, literárno-geografického. Na druhej strane nemáme veľa zmienok v preštudovanej spisbe a dotazovaných bibliografiách a prameňoch o tom, že by sa z rôznych hľadísk viedla diskusia o geografickej spisbe ako celku (geografické texty)⁴, genéze a teórii jazyka slovenskej geografie⁵, alebo jej dokumentácii a informačnej podpore v komunite. Na druhej strane sa tieto témy komunikujú explicitne aj implicitne adeptom geografie. Komunikujú [*sic!*].

Týmito odsekmi nesignalizujeme, že okrem tých pár mien u nás nik nečíta. A ani, že to, čo geografia produkuje sa niekedy v geografii nepočíta (Székely, Gallay s Hofierkom, v Česku Bajerski so Siwekom, Blažek, výročné správy Geografického ústavu SAV, evidencie publikačnej činnosti, atď.). A nakoniec ťažko by sme našli odbornú alebo vedeckú štúdiu, ktorá sa nekoncentruje minimálne v úvodných a v záverečných odsekoch („*prehľad literatúry; stav skúmanej problematiky, diskusia*“ apod.) na autorom známu literatúru a vybrané myšlienky a neobsahuje v bibliografii často desiatku a viac referencií. K aktuálnym a diskutovaným problémom sa pravidelne objavujú prehľadové texty. Mnohé z nich sa pokúšajú o anachronickú alebo diachronickú historickú sondu do intelektuálnej produkcie. Prípadne spracúvajú prehľad aktuálneho stavu prístupov a myslenia. Referovanie o trendoch a pokroku a prebiehajúcej diskusii je v európskej vedeckej komunikácii bežný jav už niekoľko storočí. A inštitucionalizovalo a rozvinulo sa s vynálezom vedeckého časopisu v novoveku. Učené spoločnosti⁶ so seriálmi objavujú severne od Álp už v 17. storočí (pozri napr. Kronick 1976). Počet vedeckých časopisov narastal. V niektorých odvetviach pomalšie, v iných rýchlejšie, svet zažil odvtedy druhú aj tretiu informačnú explóziu (De Solla, Price 1963; Stoddart 1967). A publikačný priestor narastá a počet registrovaných vedeckých seriálov narastá naďalej a geografiu nevynímajúc.

Účel a rozsah príspevku s uvedeným leitmotívom je viac úvaha o literárnej produkcii a jej dokumentovaní v minulosti. Nemôže a ani sa nesnaží načrtnuté problémy vyčerpať do detailov. Preto sa ďalej sa budeme koncentrovať viac len na jednu z načrtnutých tém, ktorou je dokumentácia – bibliografia a informačná podpora geografie na Slovensku a jej vývin v staršom období.

Geografická spisba: prístupy a pohľady geografov a negeografov

Odkrývanie vzťahov literárneho jazyka vedy a jej literárnej produkcie ako zdrojov reflexie geografického poznávania a vedenia v minulosti závisí na prístupoch a aj rutine. Nielen obdobia geografického poznávania pred vznikom Československa, ktoré môžeme z hľadiska počtu domácich,

⁴ Ako slovacikálny dokument, slovacikum, so vzťahom ku Slovensku. Existuje aj termín geografikum, ktorým vyjadruje napr. výskyt územne typického výrazového prostriedka, ale aj sa však vyjadruje skôr forma dialektu. V prípade normatívnych dokumentov knihovednej praxe sa používa pre katalogizáciu pre vyjadrenie geografického vzťahu, ale aj geonymá.

⁵ Je vecou úzu, či sa bude používať predmetová alebo adjektívna väzba termínu. Snáď len na okraj pripomenieme, že v medicínskej diagnostike je známy tiež „geografický jazyk“.

⁶ K vývinu geografických spoločností ponúka aktuálny prehľad M. Heffernana (2011).

maďarských, českých, poľských, nemeckých publikácií a stavu spracovania prameňov považovať za lepšie preskúmané, si vyžaduje historiografické a filozofické školenie, orientáciu v pomocných historických vedách, spoločenských vedách, v histórii teórie vedy, *nota bene* znalosť klasických a viacerých (stredo)európskych jazykov, orientáciu v historickom vývoji priestorov vedy, prameňov, dokumentácie a bibliografie.

To, že geografická literatúra a geografické myslenie nie je to, na čo – vyjadrené metaforami nemeckého geografa Gerharda Harda (1979, cf. Filipp [1988] 1992) – si „firma geografia“ so „zamestnancami a akcionármi“ (geografky a geografi) môže uplatňovať autorské právo a výlučnosť dodávok, je asi akceptované a zrejme. O trendoch geografizácie negeografických vied (v súdobom ponímaní členenia vedy u nás pred rokom 1990 adaptovaného zo „sovietskeho modelu“) sa zamýšľal už napr. Oliver Bašovský (1979), aj keď hlbšie tento, určite zaujímavý teoretický problém nerozvedol a nepreskúmal. Niekoľko poznámok nájdeme aj u E. Mazúra, pred niekoľkými rokmi sa o geografizácii vo vzťahu k aplikovanej sfére geografie (plánovacia dokumentácia územia a krajiny) vyjadroval Peter Tremboš (2004). V spoločenských a humanitných vied sa priestorový obrat (*spatial turn*, *topologische Wende*), prípadne príklon ku krajine (*landscape turn*) diskutuje tiež pár desaťročí. Podobné je to však aj s historickou, psychologickou, ekonomickou, alebo sociologickou (-izujúcou) a inou spisbou a myslením. Ich presahy sa týkajú geografie tiež dlhší čas a ich vplyv – pravda tiež nie je jednosmerný a významný sa očakával už pred štvrtstoročím aj v doplnkovej stredoškolskej učebnici v stati o perspektívach geografie (napr. Mičian [1989] 1990).

Prax geografického vyjadrovania a pomenovania nie je neznáma a isto ani nepopísaná téma ani na Slovensku. Je inštitucionalizovaná v OSN a organizovaná interdisciplinárne aj na celoštátnej úrovni (Názvoslovná komisia). Diskusie o odbornú terminológiu sa tu zvedli viackrát. Okrem iných (Bartolomeides, Tomka Sásky) tému otváral v predminulom storočí nielen slovenskou históriou geografie cenený D. Štúr pri probléme pomenovania prírodných horských celkov (*idem* Tibenský [1862] 1983; Štúr 1960; pozri aj u I. Bohuša). Národne uvedomelá slovenská inteligencia diskutovala pri zavádzaní úradných maďarských názvov miest a obcí v Uhorsku (od 1867). Problémom geografického pojmoslovía a názvov sa museli zaoberať aj samotní prekladatelia učebníc pre nižšie a vyššie školy, ktoré vyšli originálne v nemeckej, alebo maďarskej reči (pozri Bokrosová 2009, 2011; Vlková 2009; k učebnicovej tvorbe v geografii na Slovensku základný prehľad ponúka napr. Prikrýl 1980, 1983). Mali k dispozícii slovník Jozefa Lósa (Loos 1871 a jeho ďalšie vydania s Pechányovou úpravou). O maďarských miestnych názvoch („*magyarische Ortsnamen*“) školil Ritterovho nástupcu v Berlíne H. Kieperta, známeho tvorcu a producenta atlasov, prvý univerzitný profesor geografie v Uhorsku J. Hunfalvy (1882–1883). Problém „nacionalizácie“ geografického názvoslovía sa opäť objavil v dvadsiatych rokoch (Zákon č. 266/1920 Sb.) a ešte viac v „pofebruárovom“ úradnom zozname miest a obcí Slovenska D. Okáliho (1948). Nakoniec sa vracia ako bumerang do dnešných dní, aj keď diskurz diktujú viac politické elity a historici s jazykovedcami. V poprevratových pomeroch terminologicko-šandardizačný diskurz pokračoval⁷ staronovou témou „spisovného“ slovenského geografického názvoslovía. Otvorilo ju „poslovenčovanie“ českých učebníc geografického kurzu pre nižšie aj vyššie školy (napr. Nikolau) a otázka cudzojazyčných exonym (topným). Podobné a neraz ostré poznámky sa objavovali o odbornej prírodovednej terminológii všeobecne. Bolo to v čase, keď vyšli Vážneho pravidiel⁸ slovenského pravopisu (1931), zostavované síce podľa úpravy S. Czambela (a J. Škultétyho), no s príklonom k „českoslovenštine“, ako uvádzajú viacerí naši lingvisti. Slovník obsahoval aj viaceré odborné pojmy a geonymá. Pod vedením Pavla Bujnáka⁹ vyšla slovenská (všeobecná) encyklopédia (*Slovenský náučný slovník: Príručná encyklopédia vedomostí v troch dieloch*, Praha: Litevna, 1932). Heslo o *Zemepise Slovenska* tam spracoval J. Hromádka, o ktorom jeho biografie uvádzajú, že aj napriek českému pôvodu prednášal

⁷ Príspevky O. Ferianca, diskusia o. i. O. Floreka, J. Martinku s V. Vážnym na druhom zjazde geografov v Bratislave, na stránkach v Slovenskej reči, v Bratislave, Hromádkova replika za názvoslovnú komisiu v Prúdoch a v dennej tlači v tridsiatych rokoch.

⁸ Pravidlá slovenského pravopisu s abecedným pravopisným slovníkom (Praha: Matica slovenská, 1931). Neskôr vyšli matičné kodifikačné príručky (Baník 1940) a ďalšie po roku 1945 pod vedením Peciara, Kačalu.

⁹ Tenže pripravoval aj miestopisný slovník Slovenska do prvej tretiny 16. storočia, ktorý však nedokončil.

na bratislavskej univerzite po slovensky už pred rokom 1939. Do akademického jazyka geografie priniesol okrem iného z francúzskej geografie pojem *banlieu* pre zázemie Bratislavy, kam sa „*vyliala vrstva obyvateľstva*“ a mnoho iných výstižných metafor, napr. „*útok na pohorie*“ (*idem* 1933–1935, 1943).

Okáliho zoznamy síce opravili archaické tvary urboným, ale tiež označovali viacjazyčné južné Slovensko a viaceré dedinky, mestečká a mestá menami slovenských národovcov, Nitransko historickými postavami Veľkej Moravy, atď. Začas, cez iné zoznamy sa Gerlachovský štít zasvätil sovietskemu generalissimovi a podobné sa dialo vo verejnom priestore s pomenovaním ulíc, sťahovaním pamätníkov a formovaním kolektívnych identít (k tomu viac napr. Lipták 1999). Obdobie po roku 1950 bolo však kľúčové pre rozvoj a šandardizáciu slovenského geografického jazyka. Viaceré kolektívy prispeli autorsky, alebo prekladmi niektorých zahraničných slovníkových titulov. V rámci špecializovaných, alebo všeobecných lexikografických a základných diel geografii v spolupráci s ďalšími odborníkmi kultivovali domácu geografickú terminológiu. Okrem tzv. „malých“ geografických a geovedných encyklopédií, vlastivedného eposu *Slovensko 2 Príroda, 3/1-2 Eud*, 1972–1975) vydávaných Obzorom 30 rokov po E. Novákom riadenom seriály Slovenskej vlastivedy. Vyšiel napr. preklad Alajevovej ekonomicko-geografickej terminológie od P. Mariota a Š. Očovského (1981), vychádzajú geografické názvoslovné zoznamy OSN a geografické názvy okresov, objavili sa viaceré terminologické práce. Aktuálnejšie je k dispozícii *Terminologický slovník geodézie, kartografie a katastra* (Bratislava, Úrad geodézie, kartografie a katastra SR a Český úřad zeměměřický a katastrální, 1998)¹⁰, *Pravdov Stručný lexikón kartografie* (2001, 2003), ale aj terminologické slovníky od P. Tremboša a Z. Machovej (1995), M. Hubu s kol.

Pre geografickú edukáciu (didaktika geografických vied) tvoria súbory školských učebníc ako jeden z tradičných učebných prostriedkov vďačný a dlhodobý predmet záujmu celosvetovo a okrem toho sú jedny z najrozšírenejších kníh vôbec a tu nájdeme asi podsatanú časť domácich príspevkov analyzujúcich didaktickú transformáciu geografických textov a faktov. Práce analytického aj diagnostického zamerania zamerané na učebnice predmetu zemepis sa objavujú už v medzivojnovom období, návodné knihy výučby geografie sa objavili na Slovensku v 19. storočí (Emericzy, Kárpát 1878). Pomerne dlho existuje doplnková literatúra tzv. zemepisné čítanky. V štúdiách sa popisuje, rozoberá (rozbor) účel a významy aplikácie práce s textom vo vzdelávacej praxi ako takej. Analyzujú štruktúry školských učebníc geografie, sledujú transformáciu vybraných tém (napr. životné prostredie, európsku integráciu). Problematike verbalizovanej aj neverbalizovanej geografickej informácie v edukácii a tvorbe učebníc sa dlhšie obdobie venoval český geograf A. Wahla. V štrukturalistickom duchu a hľadani systémovej teórie (napr. Zujevova „marxistická“ teória učebníc, štruktúrna a funkčná analýza učebníc, lingvistická analýza učebných úloh) sa koncentroval na vybrané kvalitatívne a kvantitatívne prvky geografického textu (napr. podiel textu na ploche učebnice, frekvenčné analýzy regionálnych geografických pojmov Moravy v učebniciach a ich komparácie s krajinami bývalého Východného bloku, či hľadaniu ideálnej šablóny pre učebnicu konkrétneho ročníka. Wahlovi nebola cudzia ani semiotika. H. Kühnlová (Fričová) v dizertácii sa koncentrovala na históriu geografickej učebnice v kontexte vtedy veľmi aktuálnej modernizácii výučby geografie. (1976 cf. Wahla 1983, s. 19, 74). Tá sa v tom čase pripravovala v súvislosti s projektom rozvoja výchovnovzdelávacej sústavy a jej výsledky, napr. gymnaziálna učebnica všeobecnej geografie a základov fyzickej, „socio-ekonomickej“ a regionálnej (Mičiana, Paulova a kol.) vyvolala ostrú verejnú polemiku (týždenník *Tvorba*, stanovisko V. Krála apod.). História učebníc geografie sa venovala hlbšie aj M. Zaťková. Trendy a koncepcie učebnicovej tvorby po roku 1990 rozoberali viacerí z členov autorských kolektívov (T. Tolmáčiová, P. Likavský, L. Tolmáči, M. Zaťková, atď.) a diskurz prebiehal aj z druhej strany. Objavovali sa poznámky k používaniu učebníc a ku filozofii / koncepcii (ktorá však bola definovaná samotným kurikulumom), nájdeme aj výmenu skúseností od užívateľov. V tomto prostredí sa tradične rieši aj geografická terminológia v učebných pomôckach. Okrem zoznamu autorov a autoriek starších aj aktuálnych učebníc (kde sa objavuje slovníková časť ako súčasť učebníc) spomeňme napr. E. Šípku (u Skokana a kol. 1985), v deväťdesiatych rokoch vydala štvorica autorov a autoriek vedená

¹⁰ Sú aj staršie slovníky, napr. Kučera (1964).

L. Tolmáčim (1996–1998) samostatne slovník a tabuľky školskej geografie pre vyššie ročníky základných škôl. Produkciu terminologickej a štandardizačnej literatúry, najmä staršiu precízne mapujú špecializované bibliografie prírodovedných slovníkov a encyklopédií (Brteková, Sušová), geografické bibliografie a bibliografie geografickej bibliografie (napr. Kremerová, Střída a kol.), bibliografie školských učebníc a pomôcok (napr. Jusková-Chudíková, Peciarová), atď.

Pohľad na literatúru v kontexte rozvoja geografického poznávania Slovenska – aj keď do väčšej šírky nerozvinuté – poskytl v medzivojnovom období a v päťdesiatych až osemdesiatych rokoch minulého storočia viacerí bratislavskí univerzitní profesori geografie prvej a druhej generácie: Jiří Král (1893–1975), Jan Hromádka (1886–1968), Jožo Martinka (1893–1974) a Michal Lukniš (1916–1986). Z biografii je známe, že každý mal blízko k historickým vedám (vzhládom na profesionálnu prípravu, prípadne neskoršie záujmy). Král a Martinka nemali ďaleko ani k filológii a jazykovednej problematike¹¹. V téme samozrejme neorali brázdu ako prví. Pred nimi sa v uhorskej aj rakúskej časti rozvíjala „oficiálne potvrdená“ akademická geografia imperiálnej epochy a známe sú staršie geografie, ktoré neobišli kumuláciu literárne zaznamenaného poznania (napr. už Bel). Na druhej strane sú to prvé akademické texty a práce súčasnej geografie sprístupňujúce tematiku v českom a slovenskom jazyku.

O zdokumentovanie stavu poznávania Slovenska a ukrajinského Zakarpatska (vtedy Podkarpatská Rus) v medzivojnovom období, najmä v rámci (antropo)geografickej literatúry referoval spracovaním a vydaním rozsiahlych bibliografií J. Král (napr. 1923, 1930, 1935). V rokoch 1930–1938 v jeho náklade „*Zeměpisné práce*“ (vyšlo celkom 13 zväzkov). V edícii vychádzali geografické štúdie súvisiace najmä s výskumom Slovenska a bývalej Podkarpatskej Rusi. V tejto sérii vyšiel Králov *Úvod do geografickej literatúry*, ktorý sa špecificky venuje informačnej, prehľadovej a aj špeciálnej geografickej literatúre pred aj po roku 1918 (*idem* 1937, 2. vyd. 1948 v Prahe). V dostupnej reedícii (Král [1937] 1948) odkazuje na mnohé – medzičasom pravda už „historické“ – informačné pomôcky. Okrem vývoja a vzniku medzinárodnej geografickej bibliografie komentoval vývoj systematickej nemeckej geografickej bibliografie (Engelmann, Koner: *Bibliotheca Geographica Berlin 1891–1912*, *Geographischer Literaturbericht* v *Petermanns Mitteilungen*, *Geographisches Jahrbuch Gotha*, *Geographen-Kalender*) a vývoj anglo-amerických informačných pomôcok (V. Británia: *Current Geographical Publications – Additions to the Research Catalogue of the American Geographical Society*; *Catalogue of the Library of RGS* a jeho genéza v nadväznosti na *Geographical Journal*; USA: *Aids to Geographical Research: Bibliographies, Periodicals, Atlases, Gazetteers and Other Reference Books*,¹² s. 9–13). Iróniou ostáva, že spomínaný „slovenský prehľad“ ostáva fakticky doteraz v takto vymedzenej problematike a v ponúknutom rozsahu v slovenskej geografii neprekonaný a aj neznámy (nie však v českej)¹³.

¹¹ Aktuálny Hromádkov a Králov profil pozri v geografickom biografickom slovníku od J. Martinka (2008); kde odkazy na staršiu biografickú literatúru. Súpis biografickej literatúry o českých a slovenských geografoch spracovala excerpciu vybraných titulov česká bibliografka J. Kremerová (1975, 1987). Martinkov a Luknišov profil obsahujú viaceré biografických slovníkova príručky (SBS, PES, BLS 2013, ES, Slušná a ďalšie).

¹² od J. K. Wright (1927 a reedície 1947 a 1971 s E. Platt[ovou]).

¹³ O vzťahoch geografie, jej dokumentácie a bibliografii (informatívnej literatúre) podrobne a prehľadne publikoval český geograf J. Kinský (1960 s. 134–144), ktorý doplnil a opravil Králove práce venované tejto problematike (1937 a 2. vydanie 1948). Obaja autori odkazujú „celé batérie“ informačných zdrojov a prehľadových pomôcok súdobej geografie, akými boli napr. registrujúce bibliografie v „*La Géographie*“ (vydávané kvartálne parížskou Societé de G., po roku 1947 ako *Acta Geographica*), *Current Geographical Publications: Additions to the Research Catalogue of the American Geographical Society*, *Übersicht über die neue geographische Literatur* od *Gesellschaft für Erdkunde* zu Berlin vydávané v Lipsku a Berlíne, *Geographisches Jahrbuch – Gotha*, *Bibliotheca Geographica*; *Recent Geographical Literature, Maps and Photographs*; *Supplement to the Geographical Journal: Recent Geographical Literature, Maps, and Photographs Added to the Society's Collections* *Royal Geographical Society* a ďalšie. Pokiaľ máme vedomosť, tak Kinský je po obsahovej stránke asi najrozsiahlejšia monografia charakteru referenčnej príručky v československej geografii. Viac svetla do tejto problematiky priniesli v posledných troch desaťročiach ešte M. Střída a E. Novotná, pred nimi J. Kremerová.

Profesorské úvahy o geografickej tvorbe v širšom časovom rámci spájané s historiografiou disciplíny a vychádzali od polovice päťdesiatych do polovice osemdesiatych rokov približne v desaťročných odstupoch vo vedúcich českých a slovenských geografických seriáloch a ako úvod kolektívnej akademickej syntézy (vlastivedy) Slovenska. To pravdepodobne prispelo k tomu, že tieto state boli a stále sú (aspoň) v geografii a aj mimo nej spomínané do dnešných dní. J. Hromádka v „*začiatkoch vedeckej geografie na Slovensku*“ nazerá na geografickú literatúru a vývin geografie na Slovensku slovníkom (česko-slovenskej) obrodeneckej literárnej histórie [to sa explicitne v texte neuvádza] a periodizuje ako obdobia „(1) *zábleskov*, (2) *roky nádeje spojených s D. Štúrom* a (3) *sklamania*“ (1955)¹⁴. J. Martinka píšuci na podobnú tému avšak s dlhším časovým záberom o desať rokov neskôr sa sústreďuje viac na genológiu spisby. V slovacikálnej geografickej spisbe identifikoval „*relačnú (spravodajskú), detektorskú (objaviteľskú), memorabilnú, mýtickú (kozmogonickú), hviezdársku, epickú aj splanelú (cestopisnú) a inú geografiu*“ (Martinka 1964). V opakovanom exkurze do minulosti geografického poznávania a literatúry od M. Lukniša je „*vývin geografického poznávania*“ a obdobia geografickej odbornej spisby o území Slovenska rozčlenené na „*dvojdimenziálnu geografiu*“ (do zač. 19. storočia), „*trojdimenziálnu g.*“ (do sedemdesiatych rokov 19. storočia) a „*štvořdimenziálnu g. (od konca 19. storočia do našich čias)*“ (Lukniš 1983, s. 241–243)¹⁵.

Geografickú literatúru v / o ČSR hodnotili v medzivojnovom období známi a odborne činní v Prahe pôsobiaci geografi. Jednak to bolo pre jeden z dielov česko-slovenského vlastivedného seriálu (*Československá vlastivěda X.*: Osvěta, 1931) a konkrétne kapitola Václava J. Nováka (*Literatura zeměpisná, ibid* s. 505–15), cestopisy a cestovateľstvo referoval J. Stěhule (*ibid* s. 517–551) a geomorfologickú literatúru V. Dědina (*ibid* s. 464–472). Tenže bol súčasne výkonným redaktorom medzivojnového opusu. Spomínaní autori sa ujali problematiky individuálne a ich štýl aj prístupy sa rôznia (napr. J. Martínek 2007, s. 12 ich hodnotil slovami: „*stručný přehľad, telegrafický výpočet a presný a podrobný, avšak nie rozvláchny text*“). Nad literárnym vývinom v slovenskom a maďarskom jazyku na Slovensku tamže písali Albert Pražák a Pavel Bujnák, obaja začas aj bratislavskí univerzitní profesori filológie. Zmeny spoločenských pomerov v rokoch 1938–1939 sa odzrkadlili aj v akademickom prostredí a ovplyvnili tiež geografiu v Bratislave. Staršia aj súdobá geografická literatúra je obsiahnutá v „*Slovenskej vlastivede*“ (I.–V. diel, 1943–1948), za ktorú redakčne zodpovedal slovenský filológ E. Novák. Intenzívnejšie ju glosuje Ján Hromádka vo fyzickej časti Všeobecného zemepisu (1943) v prvom diele a u D. Andrusova (*ibidem*). O stručný rozbor československej (českej) a európskej antropogeografie sa pokúsil Anton Štefánek v základnom sociologickom diele toho obdobia (*Základy sociografie Slovenska*, 1944 [1945]), ktoré utrpelo v bibliografickej časti vojnovými okolnosťami, čo spomína aj jeho autor. Pre komplexnejší obraz je potrebné však prejsť práce aj spoluautorov ostatných dielov *Slovenskej vlastivedy*, z ktorých mali viacerí konexie a presahy do geografie (R. Bednárik s kol., J. M. Novacký, J. F. Babor, F. Bokes, A. Mráz, E. Paulíny).

Historickou geografickou spisbou sa zaoberali u nás viacerí latinsky, nemecky, maďarsky píšuci autori pred aj po roku 1918, medzi nimi viacerí českí a slovenskí autori radení do geografických kruhov. Z historických geografických (vlastivedných) a kartografických diel u nás snáď najpodrobnejšie pokiaľ to dovoľujú známe pramene a skutočnosti preskúmané a v odborných kruhoch spopularizované dielo a život Mateja Bela (porovnaj napr. bibliografiu *Matej Bel 1684–1749* spracovanú Belákom et al. 1984; Tibenského práce), Samuela Mikovíniho, Jána Lipského a niektorých ich súčasníkov a nástupcov, ale aj niektorých generačných súputníkov ich predchodcov, napr. historika a geografa Samuela Timona (1675–1736). Ním sa zaoberali detailnejšie vrátane jeho geografickej spisby viacerí slovenskí historici (napr. M. Kohútová, J. Šimončič, R. Marsina). Zaujímavé poznatky s presahom do slovenského kontextu sú z obsahového hľadiska v doteraz asi

¹⁴ J. Hromádka má ešte text na podobnú tému (*Vývoj slovenské geografie*, 1962).

¹⁵ Známe sú dva texty M. Lukniša venované tejto téme (Lukniš, 1972; 1983). Prvý je úvodnou kapitolou kolektívnej akademickej slovenskej vlastivedy Slovensko: Príroda, konzultovaný s historikom J. Tibenským. Druhý publikoval s odstupom desaťročia už oficiálne na odpočinku, keď pôsobil na Univerzite Komenského jako „profesor konzultant“.

neprekonaných Dějinách zeměpisu od B. Horáka (1954–1958; *idem* a kol. 1968). Vychádzajú z pramenných výskumov z faktografického a kontextového hľadiska ponúkli historický vývin najmä geografickej literárnej produkcie v najdlhšej chronológii zo slovenských autorov historik J. Tibenský (1923–2012) s manželkou etnologicou V. Urbancovou (1929–2010) v publikácii *Slovensko očami Európy* (Bratislava, 2003) určenej širšej verejnosti. V tejto bohato ilustrovanom sprievodcovi približujú manželia Tibenski historickú cestopisnú literatúru o Slovensku zo zápisov cudzincov v spojení so súdobou geografickou spisbou a poznatkami o Slovensku a približujú tak dejiny cestovania približne od desiateho do polovice devätnásteho storočia. Najmä J. Tibenský je verejnosti dobre známy aj ako autor a spoluautor syntéz slovenskej historiografie a znalec dejín vedy a techniky na Slovensku (DVT), ktoré organizoval a rozvíjali na pôde slovenskej historiografie a v spolupráci aj s odborníkmi a záujemcami o problematiku z nehistorických disciplín. Ostali po ňom desiatky štúdií, viaceré syntézy a monografie aj o konkrétnych reprezentantoch vedy a techniky, ktorých zaradzujeme aj do histórie geografie (napr. M. Bel, P. J. Šafárik, D. Štúr). V odborných kruhoch je cenou a dosiaľ citovanou a využívanou *Biobibliografia prírodných, lekárskejších a technických vied na Slovensku do roku 1850: I.–II. zv.* (Tibenský, Hrochová a Mauzerová 1976; [ďalej TIBENSKÝ]). V záznamoch o prírodovedcoch, technikoch a lekároch sa vopred stanovila koncepcia „slovenského politicko-teritoriálneho aspektu“ (*ibid.* s. 11), teda Slovensko v súčasných politických hraniciach a „prírodovedci v najširšom slova zmysle tu narodení, alebo tu pôsobiaci s odhliadnutím na ich etnicitu“. TIBENSKÝ referuje a excerptuje viaceré staršie a novšie pramenné práce domácej aj zahraničnej proveniencie zamerané na, alebo aj geografii, ako boli Rizner, Koliha, Payer, Andrusov, Benedefy, Csinády, Fodor, Dóczy, Szinnyei, Futák – Domin, pramenné edície vychádzajúce v rámci *Rozprav Národného technického múzea*¹⁶ (*ibid.* s. 13). Bližšie ich objasňuje v osobitnom informačnom texte spoluautorka TIBENSKÉHO M. Hrochová (1972). TIBENSKÝ napr. necituje Havassovu geografickú bibliografiu, tá však bola využitá u iných autorov (napr. E. Riznerom) a viacerými základnými slovníkmi. V. Urbancová sa dotkla okrem iného problematiky geografického myslenia v kontexte formovania slovenského národopisu (Urbancová 1970, 1987).

K dispozícii sú aj edície prameňov určené špecialistom ja širšej verejnosti, napr. *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*, 1998–¹⁷, bibliografie týkajúce sa slovenských vecí vo východných aj západných rečiach od Kuzmíka (1959, 1960a, 1960b, 1976, 1983, 1986). Historici knižnej kultúry siahajú frekventovane okrem vydaní národnej retrospektívnej bibliografie po historických bibliografiách (18. – prvá polovica 20. stor.). Viaceré vyšli resp. vychádzajú v reedícií s doplnkami a sú sprístupnené v digitalizovaných formátoch.¹⁸ Z prác Slovákov spracovaných koncom 19. storočia

¹⁶ V edícii v rokoch 1981–2011 vyšlo tiež 15 zväzkov Z dejín geodézie a kartografie a Staré mapy a mätické práce (akt. redigované A. Švjedom) ako výstup pravidelných seminárov a sympózií k dejinám týchto odborov v českých krajoch. Uvádzame heslovite aj ďalšie, podľa nás pre históriu geografie a geografov relevantné: Bibliografie dejín československého horníctví; Bibliografie dejín československého hutníctví a slévárnství, 1962; Bibliografie dejín československé dopravy silniční, Bibliografie dejín československé dopravy železniční, obe v 1963; Bibliografie dejín československé vodní dopravy a vodního hospodárství, Bibliografie dejín československého letectví, obe v 1964; Bibliografie dejín československého cukrovarníctví, 1965; Bibliografie dejín československého pivovarníctví, 1966; Bibliografie dejín československého chemického průmyslu a přidružených výroby, 1967.

¹⁷ Pozri diskusiu historikov a literárnych vedcov k spomínanej edícii.

¹⁸ M. S[z]entiván[y]i; D. Czwingier; P. Bod; A. Hornáyi; P. Valaský, Stoeger (Scriptores provincise Austriacae soc. Jesu, Viennae [Viedeň], 1856); K. Szabó a Á. Hellebrant (Régi Magyar Könyvtár I.–III., Szabó, Károly 1879–1898) a doplnky (H. Sztripszky 1912) a zahraničné tlače so vzťahom k Maďarsku resp. Uhorsku od S. Áponyiho (1900–1902); G. Petrik (Magyarország bibliográphiája 1712–1860, Budapest, 1888–1892; Magyar könyvészet 1860–1910, Budapest, 1880–1915); J. Vlček (Dejiny literatúry slovenskej. [T. Sv.] Martin, 1890 a reedície); J. Čaploviča; A. Zelligera, atď. Z lexikónov spomeňme C. Wurzbach (Biographisches Lexikon des Kaiserthum Oesterreich, Wien [Viedeň], 1856–1891); J. Szinnyei (Magyar írok élete és munkái, Budapest, 1891–1914); Palass (Palass Nagy Lexikona); Révai (Révai Nagy Lexikona), RSN (Riegrův Slovník Naučný), OSN (Ottův slovník naučný), ale aj novšie základné príručky ako Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990 (MÉL) a Uj MÉL, ich rakúske, nemecké, poľské, české a slovenské alternatívy: Österreichisches Biographisches Lexikon (ÖBL), Allgemeine Deutsche Biographie (ADB), Slovenský biografický slovník (SBS), Biografický lexikón Slovenska (BSL), atď.

sem patria aktivity L. Riznera (1849–1913)¹⁹ a o jeho práci a prínose existuje bohatá literatúra. Pripomenieme, že okrem autorstva školskej učebnice geografie má dosah na poznanie histórie geografie u nás vďaka jeho rozsiahlemu materiálu k slovenskej topografii (2519 hesiel), ktorý spracovával na konci 19. storočia²⁰ (pozri napr. hodnotenia jazykovedca E. Tvrdoňa 1981, 1993).

Čítanie a jeho reflexia mali cez špecifický literárny žáner – recenzie v publikačnom priestore domácej geografii významné postavenie. V štyridsiatich ročníkoch *Geografického časopisu* (GČ, SAVU/SAV 1949–1989) sme spočítali v rubrike „recenzie“ viac ako sedemsto recenzií titulov (761) svetovej aj domácej geografickej a súvisiacej odbornej, ale aj popularizačnej spisby a toto číslo je dokonca o málo vyššie ako počet vedeckých správ a štúdií uverejnených v rovnakom čase (*Register Geografického časopisu SAV*, 1959–1990). Po roku 1990 z tohto žánru citeľne ubúdalo a v prvej dekáde nového storočia sa rubrika recenzií v časopise utlmila. *Acta Geographica Universitatis Comenianae* (AGUC, od 1959), ďalší tradičný disciplinárny bratislavský seriál je prítomný u o dekádu kratšie. Historicky vychádzal v inej periodicite ako GČ, začínal ako ročenka, no nie vždy s pravidelnou periodicitou a ustáleným rozsahom. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch uverejňoval celkom pravidelne recenzie a anotácie a s týmto žánrom sa nepravidelne stretne aj v aktuálnych ročníkoch (aj napriek tomu, že vydavateľský štatút časopisu hovorí iné²¹). Rubriky a publikačný priestor vyhradený „geografickej literatúre“ (pre jej anotácie, reflexie, diskusie) nájdeme samozrejme vo viacerých aktuálnych alebo historických odborných, ale aj populárno-náučných, informačných a intelektuálnych seriáloch a nik geografkám a geografom nebráni ich priestor aktívne využívať či doma, alebo v blízkom zahraničí (napr. *Zeměpis ve škole: časopis pro methodiku zeměpisu* a jeho pokračovatelia *Dějepis a zeměpis ve škole* a *Přírodní vědy ve škole: časopis pro teorii a praxi vyučování biologie, geologie, chemie a zeměpisu* (1954–1992); *Příroda a společnost* – PAS (1951–1991), *Geografia: časopis pre základné, stredné a vysoké školy* (od 1993); *Kněžná revue; Slovenské pohľady; Literárny (dvoj)tyždenník; Učiteľské noviny, Pedagogické spektrum, Trend, Profit*; z českých napr. *Geografické rozhledy, Informace ČGS*), atď.

V slovenskom prostredí sa geografickými textami zaoberala aj umelecká literatúra, literárna veda, etnológia, historiografia, filozofia aj regionálna bibliografia. Pozornosť čitateľov neunikol umelecký cestopis a črty z ciest (napr. M. Kukučín, T. Vansová, G. K. Zechenter-Laskomerský, A. Medňanský, cestovateľské zápisky a denníky štúrovskej generácie, atď.), či cestopis ako žáner literatúry faktu (napr. J. Baum s manželkou, M. Zigmund a J. Hanzelka, F. Kele, P. Mariot). Pripomeňme výskum cestopisov ako prameň mikrohistórie a histórie každodennosti (napr. J. Tibenský a V. Urbancová, J. Tancer, K. Frimmová); literárny zemepis a miestopis [*sic*] (napr. J. Rezník, M. Putna), resp. literárnu geografiu (napr. Zelenkova antológia). Vývinom slovenského cestopisu sa podrobne zaoberal koncom šesťdesiatych rokov minulého storočia Z. Klátik. Problematiku cestopisov a črt ako osobitého literárneho žánru konkrétnych autorov rozobrali literárni vedci a aktuálne na ne zamerali pozornosť aj slovenské filozofky zaoberajúce sa postavením žien v domácej kultúre a vede (Cviková a Juráňová, 2011). Geografickú literatúru na Slovensku stručne rozoberali J. Mišianik a J. Minárik v dejinách staršej slovenskej literatúry v kapitole „*Náuková spisba*“ (Mišianik a kol. 1958), kde zmieňujú odbornú produkciu v 17.–18. storočí z oblastí filozofie, jazykovedy, historiografie, literárnych a kultúrnych dejín a geografie (vlastivedná literatúra a jej vzťah k národnej literatúre). Tento kánon sa dodržiava v ďalších prehľadových akademických aj populárno-náučných dejinách slovenskej literatúry (napr. kol. J. Šmatláka, M. Pišúta, I. Sedláka), avšak nasledujúce a novšie obdobia sa zaoberajú najmä krásnou literatúrou, literárnou vedou a literárnou kritikou.

¹⁹ Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900: S pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou (Rizner). Časť rozsiahleho a celoživotného diela začala vychádzať ešte pred prevratom nákladom Českej akadémie vied a umení. Po zošitoch vychádzal od 1927, súborne 1929–1934 a následných doplnkoch od J. V. Ormisa a J. Mišianika (Mišianik, 1946, 1972 VII.; Ormis, 1972 VIII.). Rizner nie je neznámy našim geografom, odkazuje na neho napr. Prikryl (1985).

²⁰ Rkp. „Materiál k topografickému slovníku zvlášte Horného Uhorska, ktorý má záležať z opisu miest, mestečiek, dedín, hradov, vrchov, riek, jazier atď., s podrobnosťami štatistickými a dôležitými dátami historickými, umeleckými, archeologickými, národohospodárskymi a prírodnými.“

²¹ Pozri Zásady vydávania vedeckého časopisu AGUC – Štatút (<http://www.actageographica.sk/statut.php>).

V naznačených súvislostiach pripomeňme koncept geografíí geografického poznávania (*geographies of geographical knowledge*)²². Medzi ním riešené problémy a témy tohto prúdu by sme mohli radiť aj relácie „slovenská geografia a literatúra“ (*literárna geografia; literary geography*); problémy literárnej tvorby geografky a geografa (*geografia písania*); či problematiku cirkulácie geografického poznania (*geografia čítania; geography of reading*). Analogicky sformulované problémy nájdeme v aktuálnych textoch západnej geografie (k aktuálnym témam pozri literatúru napr. u Livingstone 2003, 2005; Mayhew 2011; Withers 2011; Noble, Dhussa 1990; Ogborn 2010, 2011).

Poznámky k vývinu dokumentácie a bibliografie geografie na Slovensku

Tradicie utvárania „informačného systému“ všeobecnej a odbornej literárnej produkcie sú podľa viacerých názorov staršieho dáta a jeho zárodoky môžeme spájať s miestami, kam sa sústreďovalo súdobé poznanie na rôznych materiálnych nosičoch. Aj z územia Slovenska a v blízkeho okolia máme správy už spred niekoľkých storočí o aktivitách cirkvi aj svetskej moci, ktoré podporovali (programovo alebo nepriamo) jeho uchovávanie a šírenie. Reč je o historických centrách vzdelávania, knižniciach a archívoch (napr. budínska Korvínova knižnica, kláštorne knižnice). V dejinách knižnej kultúry a bibliografie na Slovensku sa citujú významnejšie bibliografické aktivity už od prelomu šestnásteho a sedemnásteho storočia, ktoré s bibliografiou a vednou dokumentáciou 20. Storočia a dnešných dní digitalizácie „pamäte sveta“ možno pravda ťažko porovnávať (bližšie napr. Repčák 1946; Kuzmík 1954, 1976, 1983, 1987; Ruttkayová 1962, 1964, 1991 a ďalší ako J. Špetko, M. Potemra, P. Liba, k digitálnemu trendu Žumer, Katusčák; zborníky z konferencií *Archívy, múzea a knižnice v digitálnom veku*, atď.). Uvedené snáď môžeme zovšeobecniť aj na problematiku geografickej spisby a v nej obsiahnuté poznatky, aj keď platí asi Livingstonovu poznámku o rôznorodej podobe a chápaní geografie v časových obdobiach a oblastiach by sme mali mať na pamäti.

Podstatnú časť dokumentačných a bibliografických aktivít geografie a príbuzných vied na Slovensku pred prevratom je spojená s aktivitami viacerých inštitúcií a jednotlivcov, napr. rakúskej a uhorskej akadémie vied, najväčších – v zásade univerzitných, knižníc, s aktivitami formujúcej sa univerzitnej geografie a ďalších blízkyh prírodovedných, technických aj spoločenskovedných odborov, geografických a učených spoločností a spolkov (k rakúskej, maďarskej, poľskej, českej, nemeckej národnej bibliografii pozri napr. Ruttkayová, Kábrt 1991). Uvažovanie o vede a jej pokroku pomerne dlho vychádzalo z kumulativistickej a lineárnej koncepcie a je aj celkom prirodzené, že snáď všetky pracoviská popri výučbe, výskume budujú knižnice, dokumentačné a archívne oddelenia, pričom táto tradícia sa v určitých modifikáciách prenáša do súčasnosti.

Dokumentovanie historickej a a priebežnej geografickej spisby venovanej slovenským veciam registrujeme v 19. a aj v prvých desaťročiach uplynulého storočia. Nám známe snahy sú po metodologickej stránke aj obsahovej stránke veľmi rôznorodé a aj fragmentované. Niektoré sú úzko špecializované, napr. na horský oblúk Karpát, fyzickú geografiu a geomorfológiu, antropogeografiu východného Slovenska, atď. Pre ilustráciu uvádzame len vybrané fakty súvisiace s geografiou na Slovensku v devätnástom a v prvej polovici dvadsiateho storočia.

K Bratislave najbližšie lokalizovaná Viedenská univerzita si podobne ako iné vysoké školy osvojila v predminulom storočí pruský humboldtiánsky model *Wissenschaftsuniversität* a v tom období sa začali písať aj dejiny inštitucionalizácie ríšskej (rakúskej) geografie in sensu stricto (A. Schmidl, F. Simony) v jej rannej modernej ére. Začiatkom druhej polovice 19. storočia bola založená tamže cisársko-kráľovská Geografická spoločnosť vo Viedni (*k. - k. Geographische Gesellschaft in Wien*, 1856) a v predvoji sa tam koncentrovali akadémia vied, vojenská kartografia, či dvorská bibliotéka. S odstupom dvoch dekád po Viedni bol ustanovený prvý profesor geografie v Uhorsku (1870) a geografia získala „stolicu“ aj v uhorskej metropole, avšak už pred tým sa na vysokých školách prednášala. Mapa geografických inštitúcií sa postupne v našom okolí zahusťuje. Disciplína získala nové riadne profesúry v Prahe, v sedmohradskom Cluji (Kluž, Cluj-Napoca,

²² Nebudeme sa zaoberať, ktoré aspekty z daného konceptu možno chápať ako súčasť humanistickej paradigmy a ktoré napríklad z aspektu feministickkej geografie a ďalších súčasných postmoderných smerov.

maď. Kolozsvár), Grazi, Ľvove (Lviv) a na ďalších univerzitách a vysokých školách²³. Na sklonku trvania monarchie aj v Bratislave.

Ak vzhladneme k historickým centráam vyššieho a vysokoškolského vzdelávania na území Slovenska, napr. k Vysokej škole banickej a lesnickej v Banskej Štiavnici (VŠBL) s tradíciami z polovice 18. storočia, tak sa v dejinách dočítame, že sa profesori a asistenti zaoberali koncom 19. storočia okrem montanistiky, geovied a geodézie aj fytogeografiou (pozri Futák, Domin 1960; Šťastný 1964; Seko 1986; Vozárová et al. 2010; Herčko 2011). Banskoštiavnická akadémia s obdobnými vzdelávacími ústavmi v Příbrami a v Leobene vydávala v polovici predminulého storočia spoločnú ročenku banských akadémií.²⁴ Súčasťou vyšších vzdelávacích a výskumných inštitúcií boli špecializované, vedecké a seminárne knižnice a mapové zbierky. Ich historické fondy u nás nazachovali a veľká časť z nich sa pri sťahovaní materských inštitúcií odviezla. Osudy Knižnice VŠBL (*Bányászati és Erdészeti Főiskola Könyvtára*) a jej predchodkyň, najmä jej profesorskej časti (mala aj študentskú časť) sú solídne zdokumentované. V svojej dobe disponovala bohatým a jedinečným fondom monografií aj periodik z celého spektra prírodných vied. Poznáme viacerých mecénov, správcov a honorovaných knihovníkov z radov tamojších profesorov. Spracovali sa jej viaceré rukopisné a tlačené katalógy. Aktuálne je gro zachovaného fondu v Miskolci (Miškovec) v univerzitnom archíve, menšia časť ostala v Soproni (Šopron)²⁵, kam sa škola odsťahovala po roku 1918 (bližšie ročenky VŠBL; Pauer 1896; Zsámboki 1976; Zsambóki, Tar 1984; Herčko 2011).²⁶

Začiatkom šesťdesiatych rokov 19. storočia evidujeme popri pravidelnej seriálovej a monografickej publikačnej aktivite vienedskej spoločnosti a štátnych výskumných ústavov katalóg knižnice vienedskej geografickej spoločnosti. K nemu v ďalších rokoch pribúdali ďalšie prehľady a informačná literatúra (napr. *Catalog der Bibliothek der Kaiserlich-königlichen geografischen Gesellschaft*, 1861; *Verzeichnis der Bibliothek*, 1899–1906).

Významná časť dokumentačných a bibliografických aktivít v uhorskej geografii súvisí obdobne s činnosťou uhorskej akadémie vied, univerzitnej geografie a geografickej spoločnosti v Pešti (neskôr Budapešti) a v Kluži a neskôr aj uhorských výskumných ústavov (bližšie napr. Tibenský 1979). V približne rovnakom čase ako katedra geografie sa zakladá aj Uhorská geografická spoločnosť (*Magyar földrajzi társulat*, 1871) a jej tlačové orgány (*Földrajzi Közlemények*). Poučné je nahliadnúť do bohatej historickej aj geografickej spisby prvého univerzitného profesora geografie v Uhorsku Ján[os]a Hunfalvyho [pôv. Hunsdorfer] (1820–1888), rodáka z Veľkého Slavkova. Po lýceu v Kežmarku a Miskolci si doplnil vzdelanie na nemeckých univerzitách (1845–1846). Patril ku generácii Ritterových poslucháčov v Berlíne. U neho, jediného *ordinariusa* geografie (riadneho profesora) sa vzdelávala ak nie celá, tak podstatná časť prvej generácie budúcich alebo ustanovovaných univerzitných geografov v Európe. Živil sa tiež literárnou prácou ako napr. F. Ratzel, alebo prvý pražský profesor Grün. S Ritterom mali podobnú profiláciu, geograf a historik. Do maďarčiny preložil „Zem“ Elisee Reclusa (Reclus 1879, 1880) a tiež sa radí k autorom viacerých učebníc pre nižšie aj vyššie školy a univerzitu. Niektoré H.-ho state (publikoval najmä v maďarčine a nemčine) vyšli aj v slovenskom jazyku. Zaujímavé sú aj práce jeho súčasníkov a pokračovateľov (S. Márki, A. Vámbery, M. Déchy, G. Thirring, L. Lóczy, J. Cholnoky a ďalší). Prvý bratislavský (prešporský) univerzitný profesor geografie patril k uhorsko-maďarským intelektuálnym kruhom a na nové pôsobisko nastupoval ako scestovaný budapeštiansky univerzitný docent so záujmom

²³ Chronológiu etablovania geografie na nemeckých univerzitách pozri u H.-P. Brogiata (Brogiato 2005, s. 57–59)

²⁴ Berg- und hüttenmännisches Jahrbuch der k.-k. Montanlehranstalten.

²⁵ Literatúra zmieňuje od 39 do 45 tis. knižničných jednotiek, vrátane rukopisov, máp a dokumentácie. K dejinám vysokej školy publikovali v 19. storočí G. Faller (1868, 1871) a J. Pauer (1896). Pramenné publikácie pozri najmä u maďarského historika dejín vied a techniky L. Zsambókiho (1935 – 2012), ktorý sa knižnici a dejinám VŠBL venoval dlhodobo (Zsámboki 1976; Zsámboki, Tar 1985), kde je bohatá bibliografia. Prehľadové články, alebo stručné pasáže k určitým aspektom pôsobenia školy ponúkli zo slovenských autorov napr. J. Vozár, I. Herčko, O. Pöss. Podrobnejšie štúdie od J. Vlachoviča (1964–1966), stručné poznámky aj u Š. Pasiara (1977). Prehľadový text o historických knižniciach Banskej Štiavnice ponúkla slovenská bibliografka K. Fircáková (2001).

²⁶ Jej priamymi nástupkyňami sú súčasné univerzity v Miskolci [Miškovec] a Soproni v Maďarsku.

o vysoké pohoria. K tomuto odseku viac s ďalšou literatúrou napr. u E. Lichtenberger[ovej], Fassmanna, I. Kretschmer[ovej] k rakúskej geografii, u Fodora ([1949–1951] 2006), Szabóa (1980) ku geografii v Uhorsku, u Häuflera (1967), Vitáska (1973), J. Martínka ku geografii v Česku, E. V. Prikryla ďalších ku geografii na Slovensku.

Z odborne zameraných bibliografických prameňov vyberieme mimo súdobých základných pramenných diel niektoré práce, ktoré sú slovenským geografom menej známe. Nerobíme tak prví a skôr iba oprašujeme informácie, ktoré už publikovali Koliha, Fodor, Potemra, Prikryl, Tibenský a ďalší. Územia Slovenska, teda jeho severného horského oblúka sa týka regionálna bibliografia *Bibliotheca Carpathica* vychádzajúca v ročenkách Uhorského karpatského spolku (UKS) a neskôr súborne (v Spišskej Novej Vsi, 1880). Jej zostavovateľ Hugo Payer (1823–1898) rodák z Matejoviec (Poprad – Matejovce) mal zo štúdií v Prešove a Berlíne širší humanitný, spoločensko-vedný a prírodovedný základ (právo, teológia, pedagogika, filozofia, prírodné vedy). Pôsobil ako učiteľ a činovník (Spolok spišských učiteľov, UKS), neskôr aj ako bankový úradník. 400 stranová bibliografia referuje nielen odbornú, ale aj krásnu a publicistickú literatúru venovanú Tatrám a výskumom karpatských pohorí.²⁷ V ročenkách spolku publikovali k výskumom Tatier aj ďalší autori: lekár a geológ pochádzajúci zo Spišskej N. Vsi Teodor [Tivadar] Posewitz (1851–1917), Karol Kolbenheyer (1841–1901), stredoškolský učiteľ pochádzajúci z Bielsko-Biatej, ktorý vyštudoval klasické jazyky a venoval sa meteorológii, kartografii a geológii a v šesťdesiatych rokoch 19. storočia pôsobil na gymnáziu v Levoči. Obaja sú podpísaný pod viacerými regionálnymi monografiami a turistickými sprievodcami. Zaujímavým pramenným dielom historickej geografickej spisby je retrospektívna geografická bibliografia Uhorska vydaná v poslednom desaťročí 19. storočia (*Magyar Földrajzi Könyvtár: Bibliotheca Geographica Hungarica*; Budapest, 1893), ktorú pripravil Rudolf [Rezső] Havass [pôv. Handtel] (1852–1927), bratislavský rodák a Hunfalvyho žiak. Spolu s G. Berzeviczim a J. M. Korabinským aj jeden z priekopníkov ekonomickej geografie v Uhorsku (Maďarsku). Bibliografia je zostavená chronologicky a regionálne a na viac ako 500 stranách (obsahuje približne 5 000 záznamov) uvádza pramene a geografickú a s geografiou súvisiacu literatúru Uhorska od najstarších čias (napr. od Anonymovej kroniky *Gesta Hungarorum*) po literatúru 19. storočia. Spracovával ju na základe viacročného knižničného výskumu.

Aktivity na prelome devätnásteho a dvadsiateho storočia môžeme sledovať aj u slovenských národne uvedomelých vzdelancov, ktorí sa sústredili aj okolo vedeckých odborov Matice slovenskej (MS) a neskôr Slovenskej muzeálnej spoločnosti (SMS) a ich tlačových orgánov (*Letopis MS*, *Zborník SMS a Časopis SMS*). Koncom 19. storočia pri SMS vznikol *Odbor pre miestopis*.

***

Po vzniku Československej republiky (ČSR) sa dokumentačno-informačných aktivít v geografii ujala resp. v nich pokračovala odborne a inštitucionálne organizovaná česká strana. Praha už vtedy disponovala viacerými českými aj nemeckými geografickými a geografii blízkymi odbornými pracoviskami, vedeckou spoločnosťou s aktívnou členskou základňou, vedeckými aj popularizačnými časopismi. Tradícia „informovanosti“ sa pestovala v komunikácii (a nielen vedeckej) samozrejme dávno pred založením českého (a následne desaťročia vedeného ako „československého“) vedeckého geografického seriálu a poznali ju slovenské žurnály. Dôležité bolo asi aj renomé pražskej geografie (českej) pri konštituovaní česko-slovenského štátu a rozvinutá spolupráca s ďalšími odborníkmi a inštitúciami. V zásade sa však nadväzovalo na české aktivity pred prevratom (V. Švamberu a ďalších). Nemeckú geografickú spisbu z ČSR evidovali ďalej tradičné špecializované seriály v Lipsku, Berlíne aj Gothe. V rokoch 1919 až 1946 bolo v Československu o geografickej a kartografickej produkcii referované v edíciách štátnej bibliografie (*Bibliografický katalog*) a v profilujúcich seriáloch. Hlavné slovo o literatúre mal časopis českej („československej“) geografickej spoločnosti (pražská *Geografie: Sborník České geografické společnosti* a jej historické

²⁷ Detailnejšie sa touto a ďalšími regionálnymi bibliografiami zaoberal M. Potemra (1959) a rozsiahle doplnky k spisbe o Tatrách spracoval I. Bohuš. Payerova práca neostala bez povšimnutia ani u J. Tibenského, či E. V. Prikryla.

pomernovania) v rubrikách „*Naše vlastivědné sborníky*“ (a obdobne) a neskôr sa názov rubriky ustálil ako „*Československá literatura zeměpisná v roce*“. Referentmi boli J. Wízek (v rokoch 1925–1934) a Ladislav Jonáš (do rozdelenia ČSR a počas vojnových rokov (–1945)²⁸. Z biografie Dr. Jonáša (1902–1962) vieme, že bol asistent a demonštrátor na Geografickom ústave KU a stredoškolský učiteľ a od roku 1931 pôsobil v pražskej univerzitnej knižnici, pred tým. Jeho bibliografické aktivity oceňovali viacerí českí geografi (Häufler 1967, s. 394). K bibliografii prác zameraných na históriu českej kartografie a geodézie referoval v tom istom časopise pomerne pravidelne I. Honl (1939–1944). Krátko po vzniku ČSR tu uverejnili *Bibliografiu Slovenska* zostavenú Jánom Kolihom orientovanú na geovedné a fyzickogeografické práce o Slovensku pred prevratom (Koliha 1919). Autor, sám geológ a palentológ pôsobiaci v Národnom múzeu a v odbore publikačne aktívny, sa pokúsil zmapovať geologickú a geografickú spisbu 19.–20. storočia vo vedeckých časopisoch a ďalších tituloch vydaných v bývalom Rakúsko-Uhorsku a inde. J. Králom, ktorý sám prispel niekoľkými pramennými prácami ku geografii Slovenska a Podkarpatskej Rusi bola táto bibliografia kritizovaná ako „narýchlo spísaná“ ([1937] 1947). V pražskom zborníku vyšiel preklad bibliografie geologických výskumov Slovenska T. Posewitza od Volka-Starohorského (1921) z maďarčiny. Okrem pražského časopisu sa v rámci českej geografie etablovali medzi seriálovými titulmi od roku 1929 aj brnenské *Spisy Odboru Československé / České společnosti zeměpisné*, ktorých séria A publikovala práce Tatranskej komisie (*Spisy Tatranské komise Československé (České) společnosti zeměpisné*, 1930–1945). Bibliografické príspevky sa objavovali aj v ďalších seriáloch a periodikách (napr. *Travaux géographiques tchéques; Gedetický a kartografický obzor* [Kartografický přehled]; *Šírým světem*; atď.). Aktivity informačnej podpory koordinovala Praha (Král, Střída) v zásade až do rozpadu federácie (s malým prerušením) v spolupráci s ďalšími, aj slovenskými aj českými pracoviskami, najmä s ústavmi oboch akadémií (detailnejšie Král, Kunský; novšie Střída 1988, 1990, 1994; Novotná 2008).

Až taká pustatina to na Slovensku nebola. Geografické príspevky publikované v revue *Bratislava: časopis pre výskum Slovenska a Podkarpatskej Rusi Učenej spoločnosti Šafárikovej* (1927–1937) a *Zborníku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského* (aj ako *Sborník filozofickej fakulty University Komenského v Bratislavě*, 1923–1932) tiež nie sú chudobné na informácie o literatúre.

V Liptovskom Mikuláši sa zakladá v tridsiatych rokoch (po pokusoch staršieho dáta) súčasné Slovenské múzeum jaskyniarstva a ochrany prírody (vtedy Múzeum slovenského krasu). Za jeden z cieľov si vytýčilo založiť a budovať ako jeho súčasť špecializovanú knižnicu, ktorej základom sa stala súkromná knižnica mikulášskeho gymnaziálneho profesora geografie a prírodopisu a jedného z jeho iniciátorov Jána Volka-Starohorského (1880–1977). Systematické budovanie knižnice sa realizovalo po zoštátnení múzea a jeho transformácie na dokumentačné a vedecké pracovisko po roku 1950. O začiatkoch múzea sa zmieňuje Volko v autobiografii (1944) a problematiku približovali v historických exkurzoch neskôr napr. M. Lalkovič. Viac aj v speleologických bibliografiách (Halaša, Benický, Jurkovičová, Lalkovič, Hlaváč), o knižnici a fondoch múzea M. Čopková (2007), L. Ambróz (2008).

V bratislavských tlačiach evidujeme aj titul *Sborník Přírodovědného odboru Slovenského vlastivědného múzea v Bratislavě: 1924–1931*²⁹, ktorý bol zameraný na fyzickú geografii vrátane geobotanických a zoogeografických štúdií. V Košiciach vychádzal v tridsiatych rokoch *Sborník Přírodovědeckého klubu v Košiciach* (1931–1937), ktorý redigoval na geobotaniku orientovaný M. Maloch (1899–1964) a mal vedecko-odborný charakter.

Fondy terajšej Geografickej knižnice Prírodovedeckej fakulty UK a jej predchodkyn³⁰ a akvizície ďalšej geografickej literatúry boli v minulom storočí spravované viacerými korporáciami. Medzi ne patrili už spomínané univerzitné pracoviská geografie, národopisu, historiografie a až podstatne neskôr sa ich správou poverila profesionálna inštitúcia – akademická knižnica (ústredná

²⁸ V rokoch 1939–1944 iba pre územie českých krajín ako „*Naše literatura zeměpisná*“.

²⁹ V redakčnej rade sa stretli budúci kolegovia a profesori prírodovedeckej fakulty Josef Babor, Zdenko Frankenberger a Ján Hromádka.

³⁰ Geografická knižnica je čiastkovou knižnicou Ústrednej knižnice Prírodovedeckej fakulty, ktorá je súčasťou Akademickkej knižnice UK.

fakultná knižnica). To vnáša do fungovania pamäťovej a fondovej inštitúcie určitú mieru nestability.³¹ Vplyvom sťahovaní (geografia na UK dlho nemala stabilné priestory³², sťahovanie pri prechode frontu), priestorovým podmienkami a aj istému nezáujmu o fakultnú geografickú knižnicu v neskorších rokoch došlo k znehodnoteniu a stratám.

V tridsiatych rokoch začali vychádzať geologicko-mineralogické bibliografie (za roky 1928 a následne) ako prílohy *Sborníka přírodovědeckého a Věstníka Státního geologického ústavu ČSR* (od 1930, od 1945 samostatne). V pravidelných intervaloch začala sa dokumentovať hydrologická bibliografia Československa (za roky 1934–1942, spolu 9 ročníkov). O tieto aktivity sa zaslúžil štátny výskum na českej strane. Po vojne ich vydávanie pokračovalo ako registrujúca vednoodborová bibliografia.

Sumarizujúce poznámky

Počas desiatok rokov oficiálnej prítomnosti buduje si geografia svoje pozície v odborných kruhoch, v edukácii, v praxi a inde. Okrem nemálo akademických pracovísk založila ústredný aj regionálne, informačné aj popularizačné periodické tituly. Iniciovala edičné rady s dlhšou aj kratšou kontinuitou a odpublikovala ak nie stovku, tak isto desiatky bežných metrov verejných aj pracovných textových dokumentov a ťažko spočítateľné množstvo kartografických výstupov a vizuálnych materiálov.³³ S tým súvisí aj prístup k samotnej dokumentácii v rámci disciplíny a problematike informačnej podpory geografie na Slovensku. V jej vývoji môžeme hovoriť o niektorých pozitívnych javoch, no minimálne v posledných dvoch desaťročiach skôr o negatívnych trendoch, či priam krízovom stave. Koordináciu vystriedala živelnosť, profesionálnejšie a progresívne postupy skôr regres a amaterizmus a kontinuitu nahradila diskontinuita a inštitucionálna a personálna nestabilita (k problému v osobitnom texte). Iste, názvy príspevkov, kľúčové slová, počet popísaných strán „firmy geografia“ za posledných niekoľko rokov na univerzitách, v akadémii a štátnom výskume a publikovaných ohlasov a ich pôvodu možno vydolovať cieľenou informačnou stratégiou a aktivitou. Sice nie úplne pohodlne a bez primeraného rozhl'adu o priestoroch geografie a znalosti informačného prostredia vedeckých informácií. Ale pri „dotazovaní“ viacerých evidencií publikačnej činnosti a bibliografických databáz a digitálnych informačných zdrojov a metódami *de visu* to možné je. So staršou produkciou, ktorá vznikala v podmienkach technického pokroku, keď sa len zavádzal telegraf a železničná doprava, či presný čas a analfabetizmus bol bežným javom to už také jednoduché nie je a miesto blúdenia v digitálnom vesmíre sa vraciame do „Gutenbergovej galaxie“ (McLuhan [1968] 2008), kým sa pravda aj u nás nepohnú digitalizačné projekty ďalej.

Mohli by sme do možno súhlasiť s historikom L. Liptákom (1995), že veda aj remeslo „*majú tajomstvá, ktoré neradno odhaľovať pred nezaspäťnými*“. A ako inde dodáva J. Urbánek, „*velikáni*“ našej geografie (Lukniš, Mazúr), patrili k vedcom, „*ktorí toho oveľa viac vedeli, než publikovali*“ (1995, s. 281 a aj na iných miestach). Parafrázujúc toho istého z úvah nad slovenskou geomorfologickou analýzou je percepcia priestoru geografie a história disciplíny tiež asi „*činnosť známa i neznáma zároveň*“. Známa, lebo mnohí sa s ňou už zaoberali a neznáma, „*že ju robíme [skôr] potichu, bez verbalizovanej reflexie*“ (*idem* 2000, s. 197–198). Bez slova o tom, ako a akou metódou a procedúrami k mapovaniu a analýzam vývoja inštitúcie geografie (geografií) pristupujeme. Podľa známych textov dedukujeme, že to asi nesie určité komplikácie, ktoré ústia k zverejneniu faktografických omylov, nepresností (často aj nekritickým prebráním od starších autorov) a aj k neodôvodneným špekuláciám a dohadom. Texty, ktoré sa snažia byť sondou do historickej alebo súdobej literárnej geografickej produkcie majú formát kompilátov, ktorý vzniká z literárneho prieskumu a ten má určité pravidlá, isto aj veľa nápadov dobrej praxe. No o tých sa u nás utrúsi skôr len sviatočné slovo. Mnohé „literárne exkurzy a pasáže“ nielen našich študentov pripomínajú skrytú

³¹ Zatiaľ sa nám nepodarilo vypátrať historické prírastkové a rekatalogizačné zoznamy, ktorými napríklad disponuje o niečo mladšia Knižnica Geografického ústavu SAV.

³² Porovnaj Ročenky Univerzity Komenského medzivojnového obdobia, Soznam osôb, ústavov a štátnych skúšobných komisií podľa stavu na začiatku štud. roku. O umiestnení bratislavského geografického semináru v medzivojnovom období píše aj J. Martínek (2010)

³³ Je ťažké vyriešiť exaktné číslo, keďže s dokumentáciou geografie na Slovensku to bolo a je trochu zložitejšie.

anotovanú skrytú bibliografiu (retrospektívnu alebo výberovo registrujúcu), alebo „telegram“ časových údajov a záhlaví prác. Menej už môžeme uvažovať o texte diskutujúcom o ideách, reflektovaných poznatkoch, ich reinterpretácii a aplikácií.

Spomenuli sme koncept geografii geografického poznávania (*geographies of geographical knowledge*)³⁴. Možno ho považovať za jeden z novších prístupov k histórii geografickej vedy a geografického myslenia na regionálnej alebo globálnej úrovni a kam istým spôsobom možno začleniť relácie „geografia a literatúra na Slovensku, *literárna geografia*; problematika literárnej tvorby geografky a geografa (*geografia písania*); problematiku cirkulácie geografického poznania (*geografia čítania*). Pokiaľ sme správne informovaní, nebol zatiaľ v domácej geografickej spisbe ešte rozdiskutovaný. Môžeme diskutovať, či nejde o otváranie problematiky, ktorá k nám preniká pod vplyvom *lingvistického a kognitívneho obratu*, v teórii vedy, pomerne módnej analýzy diskurzu a pod. O nich sa v spoločenských a humanitných vedách intenzívne diskutuje desaťročia. A ako špecifické prúdy v myslení nepredstavujú témy, o ktoré by medzinárodná a zaiste ani domáca geografia už neprejavila záujem (behaviorálna geografia). Otváranie úvah v naznačenom smere hovorí snáď aj kultúrny obrat v humánnej geografii - ak jazyk a text a v tomto prípade verbalizovanú geografiu budeme vnímať ako výsledok civilizačného a kultúrneho procesu.

O inom dôvode môžeme skôr špekulovať. Tým je paradox existencie trénovaných špecialistov práve na takéto výskumy. Vysoké školy majú už totiž pomerne dlho pestrú ponuku dvojodborového štúdia a ponúkajú (síce najmä pre učiteľské) štúdium geografie s filologickými a humanitnými smermi. Avšak ako registrujeme, literárna geografia na Slovensku sa rozvíja mimo záujmov „firmy geografie“ (na niekoľko výnimiek) u jazykovedcov, ktorá sa v aktuálnejšom bilancujúcom zborníku „*state of art*“ vzdala historickej geografii (pozri Ira, Lacika eds. 2009).

Opomínanie geografickej produkcie ako takej sa môže javiť zvláštne aj z viacerých známych praktických a edukačných dôvodov. Slovenská geografia sa v svojej najnovšej histórii zatiaľ (paradoxne) nemobilizovala, aby svojpomocne, či v spolupráci s ďalšími odborníkmi priniesla kritického sprievodcu priestorom (poľom), praxou aj produkciou geografie. Aj napriek technologickej inovácii v odbornej komunikácii bol by to užitočné dielo, či už vo svetle masifikácie geografickej edukácie na slovenských vysokých školách, alebo prehlbujúcej sa anonymizácie komunity a nenachádzanému „*tmelu*“. Viaceré príspevky k téme evidujeme kontinuálne, fragmentované v desiatkach seriálov a publikáciách, no skôr v kratších formátoch. Ich prvé vročenia – v prípade slovenskej „národnej geografie“ – spadajú, do dvadsiatych rokov minulého storočia (napr. J. Volko [Starohorský]) a ich zachované nosiče počítame desiatkami a aj menej exemplárov. Skromný počet „česko-slovenských“ (českých) titulov (J. Král, J. Kunský, J. Kremerová, J. Kuchař, M. Střída, E. Novotná, atď.) venovaných týmto aspektom patrí zrejme v knižniciach na Slovensku k ťažko dostupným. Sledujúc niektoré slovenské pokusy z posledných rokov sa obávame, či ich aj nepostihol osud celkom zabudnutého dokumentu zo zaprášeného regálu „literárnych pamiatok českého geografického, resp. kartografického písomníctva“.

Zaujímavým dedičstvom a obrazom genézy geografickej vedy a jej interakcií je literárna a vydavateľská aktivita v širšom aj užšom vymedzení. Patrí sem určite aj reflexia intelektuálnej produkcie a vedenia širším vedeckým a kultúrnym okruhom, negeografickými periodikami, ale aj problematika dokumentácia a budovanie informačného systému. Sledujúc trendy v odborných kruhoch sa nazdávame, že domáci vývoj sa môže javiť nezvyčajný z niekoľkých dôvodov, teoretických aj praktických. Vývoj modernej a súčasnej geografie v kontexte cirkulácie poznania (intelektuálnej produkcie), geografická praxeológia, presahy z a do geografie (tzv. geografická škola / metóda), diachronická (a nie anachronická) a „nemonumentalistická“ história geografie na Slovensku nepatria k témam, ktoré by sa tu programovo a z teoretického hľadiska otvárali. Ak, tak v náznakoch. Detailnejšie zmapovanie ohlasov, anotácií a recenzií a techník reflexie v domácej literárnej tvorbe geografov môže byť zaujímavou príspevkom do diskusie do problematiky komunikácie a sociológie geografie na Slovensku (sociokognitívny) včera a dnes.

---

³⁴ Nebudeme sa zaoberať, ktoré aspekty z daného konceptu možno chápať ako súčasť humanistickej paradigmy a ktoré napríklad z aspektu feministickej geografie a ďalších súčasných postmoderných smerov.

Literatura

Bibliografia obsahuje niektoré primárne, sekundárne a terciárne pramene, ktoré v texte sa necitujú, ale považovali sme za užitočné ich uviesť v spojitosti s diskutovanou problematikou Radená je alfabetycky.

- [K.-K.] Geogra[f]phische Gesellschaft, Wien (1861): Catalog der Bibliothek der Kaiserlich-königlichen geographischen Gesellschaft. Geitler, Wien.
- AAÿ, H. (1981): Textbook chronicles: disciplinary history and the growth of geographic knowledge. In: Blouet, B. W., Stitche, T. L. (eds.): *The Origins of Academic Geography in the United States*. Archon Books, Hamden, s. 291–301.
- ABLONCZY, B. (2005): Teleki Pál. Osiris, Budapest.
- ALTENGARTEN, J. S., Molyneux, G. A. (1976): *The history, philosophy, and methodology of geography: A bibliography selected for education and research*. Council of Planning Librarians, Monticello.
- ANDRUSOV, D. (1943): Geologia a výskyt neratných súrovín Slovenska. In: Novák, Ľ. (ed.): *Slovenská vlastiveda*. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava, s. 9–79.
- BABOR, J. F., KORBEL, L., PETROVSKÝ, K. (1943): Slovenská fauna. In: Novák, Ľ. (ed.): *Slovenská vlastiveda*. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava.
- BAŠE, J., WIESNER, F. (1928): Deset let zeměměřičské práce na pozemkovém katastru na Slovensku a Podkarpatské Rusi. *Zeměměřičský věstník*, 16, č. 8, s. 219–230.
- BECK, H. (1951): *Methoden und Aufgaben der Geschichte der Geographie*. Erdkunde, Band 8, s. 51–57.
- BECK, H. (1973): *Geographie: Europäische Entwicklung in Texten und Erläuterungen*. Alber, Freiburg.
- BECK, H. (1977): *Das Problemfeld der Geschichte der Geographie (Erläuterung einer Strukturskizze)*. Erdkunde, 31, č. 2, s. 81–85.
- BEDNÁRIK, R., JUROVSKÝ, A., MELICHERČÍK, A. (1943): Duchovná kultúra slovenského ľudu. In: Novák, Ľ. (ed.): *Slovenská vlastiveda*. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava, s. 462.
- BENDEFY, L. (1958): *Szintezési munkálatok Magyarországon: 1820-1920*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENICKÝ, V., ed. (1968): *Bibliografia slovenskej speleologickej a krasovej literatúry za roky 1930–1945*. Slovenský kras, 6, č. 1, s. 105–126.
- BENICKÝ, V., JURKOVIČOVÁ, M. (1958): Slovenská krasová a speleologická literatúra 1946–1956. Slovenský kras (Sborník Múzea slovenského krasu), Zväzok 1, s. 63–79.
- BESTERMAN, T., ed. [1965–1966] (1971): *A world bibliography of bibliographies and of bibliographical catalogues, calendars, abstracts, digests, indexes, and the like*. 4th rev. and enlarg. ed. Rowman & Littlefield, Totowa.
- BOKES, F. (1946): Dejiny Slovákov a Slovenska: od najstarších čias až po prítomnosť. In: Novák, Ľ. (ed.): *Slovenská vlastiveda*. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava, s. 441.
- BOKES, F. (1967): *Snahy o organizovanie slovenskej vedy od konca 18. storočia do vzniku SAV*. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- BROGIATO, H. P. (2005): *Geschichte der deutschen Geographie im 19. und 20. Jahrhundert – ein Abriss*. In: SCHENK, W., SCHLIEPHACKE, K. *Allgemeine Antropogeographie*. Klett-Pethers, Gotha; Stuttgart, s. 41–81.
- BRTEKOVÁ, L., SUŠOVÁ, T., eds. (1982): *Encyklopédia a slovníky z prírodných vied za roky 1971–1980*. Univerzitná knižnica, Bratislava.
- BUJNÁK, P., ed. (1932): *Slovenský náučný slovník : príručná encyklopédia vedomostí v troch dieloch*. Literárne a vedecké nakladateľstvo Vojtech Tilkovský, Bratislava–Praha.
- BUJNÁK, P. (1933): *Literatura maďarská na území ČSR*. In: Dědina, V., Pražák, A., Novotný, M. (eds.): *Československá vlastiveda: Písemnictví*. Sfinx, Praha, s. 378–390.
- COERLEY, N. T. (2003): *Geographical Literature*. In: Drake, M. A. (ed.): *Encyclopedia of Library and Information Science*. Marcel Dekker, New York, s. 1116–1125.
- CVIKOVÁ, J., JURÁŇOVÁ, J., eds. (2011): *Terézia Vansová: Slovenka doma i na cestách*. Aspekt, Bratislava.
- ČABRUNOVÁ, A. (1998): [heslo] Informačná veda. In: *Informačná výchova: Terminologický a výkladový slovník*. Odbor knižničná a informačná veda. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, s. 123–128.
- ČINČURA, F. a kol. (1983): *Encyklopédia Zeme*. Obzor, Bratislava.
- ČOPKOVÁ, M. (2007): *Knižnica Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva*. In: Domová, M. (ed.): *Kniha 2007: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Slovenská národná knižnica, Martin, s. 304–306.
- DRDOŠ, J. (1995): O histórii jednej výskumnej témy: ešte o krajinnom potenciáli. *Geografický časopis*, 47, č. 4, s. 299–308.
- DRDOŠ, J., ŽIGRAI, F., BUKOVÁ, A., eds. (1972): *Doplnok k bibliografii Liptova*. Acta geobiologica, 1, č. 1, s. 82.

- ĎUROVČÍK, Š. (1963): Bibliografia dizertačných a diplomových prác obhájených na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave za roky 1922–1962. Matica slovenská, Martin.
- ĎUROVČÍK, Š. (1985): Sprievodca po slovenskej bibliografii. Matica slovenská, Martin.
- EMERICZY, G., KÁRPÁTI, A. (1878): Návodná kniha ku vyučovaniu zemepisu v ľudových školách: pre učiteľov a čakateľov učiteľstva. Král. uhors. Džava, Budapest.
- FASSMANN, H. (2009): Geographie in Österreich: universitäre und außeruniversitäre Verankerung. In: Musil, R., Staudacher, C. (eds.): Mensch.Raum.Umwelt: Entwicklungen und Perspektiven der Geographie in Österreich. Österreichische Geographische Gesellschaft, Wien, s. 53–62.
- FERANEC, J., PRAVDA, J., eds. (2002): Geografická informácia: terminológia v normách ISO a CEN: zborník referátov. Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
- FODOR, F. (1952–1954): A magyar terképírás. Honvéd Terképszeti, Budapest.
- FODOR, F. (1955): Pozsony, Buda, Kolozsvár földrajzi helyezete legrégebber terképeinken: Második közlemény. Geodézia és Kartográfia, 7, č. 1, s. 45–51.
- FODOR, F. a kol. [1949–1951] (2006): A magyar földrajztudomány története. MTA, Budapest.
- FREEMAN, T. W. (1967): The Geographer's Craft. Manchester Univ. Press, Manchester.
- FRIČOVÁ [Kühnllová], H. (1976): Vývoj učebnice zeměpisu se zvláštním zaměřením na řešení modernizaci vyučování zeměpisu: kandidátska dizertační práce. Pedagogická fakulta KU, Praha.
- GÁL, F., GÁL, E., KUBEŠ, M., MILTOVÁ, A. (1988): Svet vedy a poznávania. Smena, Bratislava.
- GREGORY, D. a kol., eds. (2009): Dictionary of Human Geography. 5th ed. Wiley-Blackwell, Chichester; Malden; Oxford.
- HAJDU, Z. (1991): Geográfus politikus avagy politikus geográfus? A tudomány ée politikai kölcsönhatása. Teleki Pál életművében. Földrajzi Közlemények, č. 1–2, s. 1–9.
- HALAŠA, F., ed. (1963): Speleobibliografia z časopisu Krásy Slovenska 1921–1958 (roč. I–XXXV). Slovenský kras (1961–1962), Zväzok 4.
- HALAŠA, P., ed. (1949–1957): Register Slovenských pohľadov 1881–1938. Slovenská národná knižnica; Matica slovenská, [Turč. Sv.] Martin.
- HALLON, L., FALISOVÁ, A., MOROVICS, T. M. (2006): Chronológia dejín vied a techniky na Slovensku. Historický ústav SAV, Bratislava.
- HARD, G. (1979): Die Disziplin der Weisswäsher: Über Genese und Funktionen des Opportunismus in der Geographie. In: Sedlacek, P. (ed.): Zur Situation der deutschen Geographie zehn Jahre nach Kiel. Selbstverlag der Universität, Osnabrück, s. 11–44.
- HARRIS, C. D., FELLMANN, J. D. a kol. (1950): A Union List of Geographical Serials. 2nd ed. Univ. of Chicago, Chicago.
- HÄUFLER, V. (1967): Dějiny geografie na Univerzitě Karlově 1348–1967: Geschichte der Geographie an der Karls-Universität. Universita Karlova, Praha.
- HERBER, V. (2011): Význam vědeckých časopisů pro rozvoj geografie. In: Geografická bibliografie ČR on-line: Geobibline. Vyd. VŠCHT Praha, Praha, s. 84–109.
- HORÁK, B. (1954): Dějiny zeměpisu: starověk a středověk. ČSAV, Praha.
- HORÁK, B. (1958): Dějiny zeměpisu: Doba velkých objevů (15. a 16. století). ČSAV, Praha.
- HORÁK, B., HONL, I., TRÁVNÍČEK, D., STADLEROVÁ, M. (1968): Dějiny zeměpisu: Novověk od 17. století. Academia, Praha.
- HORÁK, B., STADLEROVÁ, M. (1954): Referát o historickém zeměpisu. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 59, č. 2 (supl), s. 1–8.
- HORÁK, J. V. [1936] (1937): Národopis československý. In: Horák, J. Chotek, K., Matiega, J. (eds.): Československá vlastivěda, řada II: Národopis (pod protektorátem Masarykovy akademie práce). Sfinx, Praha, s. 1–176.
- HORNÁ, G. a kol., eds. (1959–1990): Register Geografického časopisu SAV: roč. 1–10; 11–20; 21–30; 31–40 [1949–1989]. Geografický ústav SAV, Bratislava.
- HOUDEK, I., BOHUŠ, I. (1976): Osudy Tatier. Nové preprac. a dopln. vyd ed. Šport, Bratislava.
- HROCHOVÁ, M., ŠKORUPOVÁ, A., JANKOVIČ, V. (1964–1979): Výberová bibliografia k dejinám prírodných vied, medicíny a techniky na Slovensku [za roky 1918–1938; 1945–1976]: [Bibliografia príspevkov k dejinám prírodných vied, medicíny, farmácie a techniky na Slovensku za rok ...]. In: Z dejín vied a techniky na Slovensku. SAV, Bratislava.
- HROMÁDKA, J. (1932): Zemepis Slovenska. In: Bujnák, P. (ed.): Slovenský slovník náučný. Litevna, Praha; Bratislava.
- HROMÁDKA, J. (1933): Zemepis okresu bratislavského a malackého. Sväzok prvý: Bratislava. Nakladom učiteľstva - J. Pocisk, Bratislava.

- HROMÁDKA, J. (1935): Zemepis okresu bratislavského a malackého: Malé Karpaty, Záhorská nížina, Podunajská nížina pri Bratislave. Nákl. učiteľstva; J. Pocisk, Bratislava.
- HROMÁDKA, J. (1943): Všeobecný zemepis Slovenska. In: Novák, L. (ed.): Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava, s. 83–332.
- HROMÁDKA, J. (1955): Počátky vědecké geografie na Slovensku. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 60, č. 2, s. 81(82)–89.
- HUDEK, A. (2008): Inštitucionalizácia výskumu v oblasti dejín vied a techniky na Slovensku od počiatkov po rok 1989. *Studia Bibliographica Posoniensia*, Zväzok I, s. 211–221.
- IRA, V., LACIKA, J., eds. (2009): Slovak Geography at the Beginning of the 21st century: *Geographia Slovaca*. Geografický ústav SAV, Bratislava.
- JAKÁL, J., KÁTLOVSKÁ, A., SZÖLLÖS, J., eds. (1993): Bibliografia Geografického ústavu SAV za roky 1943–1993. *Geografický časopis*, 45, č. 4, s. 385–445.
- JURICOVÁ, M. (1986): Organizácia výskumno-vývojovej základne na Slovensku (1945–1980). Veda, Bratislava.
- JUSKOVÁ-CHUDÍKOVÁ, M. (1969): Slovenská pedagogická tvorba v rokoch 1935–1944: Knižné publikácie a materiály. Slovenská pedagogická knižnica, Bratislava.
- KAROLUSOVÁ, E., ed. (1959): Bibliografia neovulkanitov Slovenska 1558–1958. Geologický ústav Dionýza Štúra, Bratislava.
- KATUŠČÁK, D., MATTHAEIDISOVÁ, M., NOVÁKOVÁ, M. (1998): Infomačná výchova. Terminologický a výkladový slovník. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- KIMLIČKA, Š. [1999] (2002): Pro Scientia - evidencia a prezentácia publikačnej činnosti, ohlasov a vedeckých aktivít I: Metodika zápisu údajov a spracovania výstupov podľa medzinárodných štandardov (ver. 2.1). Pro Scientia – združenie informačných špecialistov na podporu vedy, Bratislava.
- KIMLIČKA, Š., KUCIANOVÁ, A., KATUŠČÁK, D. (1999): Pro Scientia - evidencia a prezentácia publikačnej činnosti, ohlasov a vedeckých aktivít II : Tabuľky a kódovníky : verzia 1.0. Stimul - Pro Scientia – združenie informačných špecialistov na podporu vedy, Bratislava.
- KLÁTIK, Z. (1968): Vývin slovenského cestopisu. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- KOHÚTOVÁ, M. (1991): Bibliografia slovenskej historickej demografie do roku 1988. *Historická demografie*, Zväzok 15, s. 194–205.
- KOHÚTOVÁ, M. (1997): Historická demografia. *Historický časopis*, 45, č. 4, s. 698–699.
- KOHÚTOVÁ, M. (2008): Pramene štatistickej povahy. *Studia Historica Tyrnaviensia*, 7, s. 107–114.
- KOLBEHAYER, K. (1874): Zur Geschichte der Tatraforschungen [A Tatra-irodalom történetéhez]. *A Magyarországi Kárpátgyűlet Évkönyve: Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereines*, Band 1, s. 47–59. Kolektív Historického ústavu SAV (1963): Bibliografia príspevkov k slovenským dejinám, uverejnených v rokoch 1918–1939. Matica slovenská & Historický ústav SAV, Bratislava.
- KOLIHA, J. (1919): Bibliografie Slovenska. Sborník České společnosti zeměvědné, 25, č. 1, s. 47–109.
- KOLMAŠ, J. (1999): Kdo byl kdo: Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté: biografické encyklopedie. Libri, Praha.
- KRÁL, J. (1923): Geografická bibliografie Podkarpatské Rusi = Bibliographie géographique de la Russie Subcarpathique. Geografický ústav Karlovy university, Praha.
- KRÁL, J. (1930): Přírodovědecký a zvláště antropogeografický výzkum Slovenska. *Časopis USŠ*, IV, č. 2, s. 337–351.
- KRÁL, J. (1935): Die anthropogeographische Durchforschung der Slowakei und Karpathorusslands in den Jahren 1919–1934. Nákl. vlast. u V. & A. Janata, Bratislava.
- KRÁL, J. (1947): Geographic Terminological dictionary: Czech-English. Nákladem Česke grafické únie, Praha.
- KRÁL, J. [1937] (1948): Úvod do zeměpisné literatury. 2. dopl. ed.: Odd. pro zeměpis slovanský a slovanských zemí Geografického ústavu UK, Praha.
- KRÁL, J., KONDRACKI, J. (1951): The West Slavic Geographies. In: *Geography in the Twentieth Century: A Study of Growth, Fields, Techniques, Aims and Trends*. University of Toronto, Toronto.
- KREMEROVÁ, J. (1966) [1967]: Bibliografie geologických bibliografií. Státní knihovna ČSSR, Praha.
- KREMEROVÁ, J. (1971): Bibliografie geografických bibliografií = Bibliographie des bibliographies géographiques = Bibliographie der geographischen Bibliographien [... od roku 1955–1970]. Státní knihovna ČSR, Praha.
- KREMEROVÁ, J., ed. (1982): Informativní literatura v geologických oborech. Státní knihovna ČSR, Praha.
- KREMEROVÁ, J., ed. (1987): Soupis personálních bibliografií a biografií českých a slovenských geografů. Státní knihovna ČSR, Praha.

- KRETSCHMER, I. (2006): 150 Jahre Österreichische Geographische Gesellschaft und ihre Vorgänger. In: idem, (ed.): Das Jubiläum der Österreichischen Geographischen Gesellschaft. 150 Jahre (1856–2006). Österreichische Geographische Gesellschaft, Wien, s. 25–38.
- KRONICK, D. A., [1962] (1976): A history of scientific and technical periodicals: The Origins and Development of the Scientific and Technical Press, 1665-1790. 2nd enlarg. ed. Scarecrow Press, Metuchen.
- KRŠKA, K., ŠAMAJ, F. (2001): Dějiny meteorologie v českých zemích a na Slovensku. Karolinum, Český hydrometeorologický ústav, Praha.
- KÜHNLOVÁ [Fričová], H. (1980): Informačný systém didaktiky geografie. In: Základy všeobecnej didaktiky geografie. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, s. 23–25.
- KUNSKÝ, J. (1960): Všeobecný zeměpis: Úvod do studia: Bibliografie. ČSAV, Praha.
- KUNSKÝ, J., SCHNÜTZEROVÁ, V., eds. (1957): Rejstřík Sborníku Československé společnosti zeměpisné za 50 let : 1895–1945. Geologicko-geografická sekce ČSAV v Nakladatelství ČSAV, Praha.
- KUZMÍK, J. [1989] (1990): Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii. Matica slovenská, Martin.
- KUZMÍK, J., (1959): Bibliografia kníh v západných rečiach týkajúcich sa slovenských vecí: vydaných od 16. stor. do r. 1955. Matica slovenská, Martin.
- KUZMÍK, J. (1960a): Bibliografia kníh vo východných rečiach, týkajúcich sa slovenských vecí, vydaných do r. 1955. Matica slovenská, Martin.
- KUZMÍK, J. (1960b): Bibliografia publikácií v európskych rečiach týkajúcich sa slovenských vecí: [doplňky do r. 1955, pokračovanie za r. 1956-1959 a súpis máp]. Matica slovenská, Martin.
- KUZMÍK, J. (1962): Bibliografia publikácií k miestnym a všeobecným dejinám Slovenska. Matica slovenská, Martin.
- KUZMÍK, J. (1987): Knižná kultúra na Slovensku v stredoveku a renesancii. Matica slovenská, Martin.
- KUZMÍK, J. (1999): O problémoch histórie slovenskej bibliografie. Historický časopis, 47, č. 2, s. 254–264.
- LAMOŠ, T. (1949): Bibliografia k "sídelnému zemepisu Kremnice". Geographica Slovaca, 1, s. 132–141.
- LICHTENBERGER, E. (2001): Geographie. In: Acham, K. (ed.): Die Geschichte der österreichischen Humanwissenschaften: ein zentraleuropäisches Vermächtnis. 2. Band: Lebensraum und Organismus des Menschen. Passagen, Wien, s. 71–148.
- LICHTENBERGER, E. (2009): Die Entwicklung der Geographie als Wissenschaft im Spiegel der Institutionspolitik und Biographieforschung (Vom Großstaat der k. u. k. Monarchie zum Kleinstaat der Zweiten Republik). In: Musil, R., Staudacher, C. (eds.): Mensch Raum Umwelt: Entwicklungen und Perspektiven der Geographie in Österreich. Österreichische Geographische Gesellschaft, Wien, s. 13–52.
- LIPTÁK, Ľ. [1995] (2011): Historické pojmy. In: Kamenec, I. (ed.): Storočie dlhšie ako 100 rokov. 2. ed. Kaligram, Bratislava, s. 203–212.
- LIPTÁK, Ľ. (1968): Slovensko v 20. storočí. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava.
- LIPTÁK, Ľ. (1999): Kolektívne identity a verejné priestory. In: Csáky, M., Mannová, E. (ed.): Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny. Historický ústav SAV - Academic Electronic Press, Bratislava, s. 117–131.
- LIPTÁK, Ľ. (2002): Bratislava als Hauptstadt der Slowakei. In: Stekl, H., Mannová, E. (ed.): Heroen, Mythen, Identität. WUV - Universitätsverlag, Wien, s. 135–173.
- LIVINGSTONE, D. N. (2003): Putting Science in its Place: Geographies of Scientific Knowledge. University of Chicago Press, Chicago.
- LIVINGSTONE, D. N. (2005): Science, text and space: thoughts on the geography of reading. Transactions of the Institute of British Geographers, NS, 30, s. 391–401.
- LUKNIŠ, M. (1972): Vývin územia a zemepisného poznávania Slovenska. In: Slovensko 2: Príroda. Obzor, Bratislava, s. 9–18.
- LUKNIŠ, M. (1983): K vývinu geografického poznávania Slovenska. Geografický časopis, 25, č. 3, s. 225–246.
- MACHOVÁ, Z., TREMBOŠ, P. (1995): Terminologický slovník: Vybrané termíny používané v geografii, ekológii a environmentalistike. Prírodovedecká fakulta UK, Bratislava.
- MANN, T. (1993): Library Research Models: A guide to classification, cataloging, and computers. Oxford Univ. Press, New York; Oxford.
- MARIOT, P. (1968): Príspevok k bibliografii prác z geografie cestovného ruchu. Geografický časopis, 20, č. 1, s. 72–84.
- MARTÍNEK, J. (2007): Dějiny geografie a geografického myšlení v Česku v 19. a první části 20. století (rukopis), Praha.
- MARTÍNEK, J. (2008): Geografové v českých zemích (1800–1945). Biografický slovník. Historický ústav, Praha.

- MARTINKA, J. (1955): Jubilejná spomienka geografickej tvorby na vysokých školách Slovenska. Geografický časopis, 7, č. 1–2, s. 110–114.
- MARTINKA, J. (1963): Historická geografia. Acta geologica et geographica Universitatis Comenianae. Geographica [Teoretické problémy geografie], 3, s. 195–203.
- MARTINKA, J. (1964): Geografické poznávanie Slovenska: od najstarších čias do 20. storočia. Geografický časopis, 16, č. 4, s. 340–352.
- MASÁR, I. (2000). Ako pomenúvame v slovenčine: Kapitoly z terminologickej teórie a praxe. Slov.jazyk. spol. pri SAV a Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, Bratislava.
- MATLOVIČ, R., NIŽŇANSKÝ, B. (1997): Bibliografia prác o východnom Slovensku. In: Harčár, J., Nižňanský, B. (eds.): Krajina východného Slovenska v odborných a vedeckých prácach: Zborník z konferencie. Východoslovenská pobočka SGS pri SAV - Katedra geografie a geoekológie FHPV PU, Prešov, s. 325–355.
- MAYHEW, R. J. (2011): Geography's Genealogies. In: Agnew, J. A., Livingstone, D. N. (eds.): The SAGE Handbook of Geographical Knowledge. SAGE, Los Angeles; London; New Delhi; Singapor; Washington DC.
- MAZÚR, E., DRDOŠ, J., URBÁNEK, J. (1980): Geography and the changing world. Geografický časopis, 32, č. 2–3, s. 97–107.
- MAZÚR, E., URBÁNEK, J. (1982): Kategória priestoru v geografii. Geografický časopis, 34, č. 4, s. 309–325.
- McDONNELL, M. (2012): Geographical Journals: A Sample with Annotations (Resources in Geography). In: Stoltman, J. P. (ed.): 21st Century Geography: A Reference Handbook. SAGE, Los Angeles, s. 803–809.
- McLUHAN, M. H. [1968] (2008): The Gutenberg galaxy: the making of typographic man. reprint ed. Toronto University Press, Toronto.
- MIČIAN, L. [1989] (1990): Súčasná geografia a jej význam pre spoločnosť. Perspektívy geografie. In: Cvičení ze zeměpisu 1. část - díl A [prekl. z češ. Cvičenia zo zemepisu : 1. časť/A]. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, s. 22–27.
- MIČIAN, L. (1995): Problémy metageografie a metakartografie vo svetle východo- a stredoeurópskej literatúry. Geografický časopis, 47, č. 2, s. 63–73.
- MIŠIANIK, J., ed. (1971): Bibliografia slovenského písomníctva do konca 19. stor.: doplnky k Riznerovej bibliografii, zv. I.–VI., Matica slovenská, Martin.
- MOROVICS, M. T. (1997): Prvé tri desaťročia Slovenskej spoločnosti pre dejiny vied a techniky pri SAV. In: *idem* (ed.): Z dejín vied a techniky na Slovensku. Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky, Bratislava, s. 7–19.
- MRÁZ, A. (1948): Dejiny slovenskej literatúry. In: Slovenská vlastiveda. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava.
- NOBLE, A. G., DHUSSA, R. (1990): Image and Substance: A Review of Literary Geography. Journal of Cultural Geography, 10, č. 2, s. 49–65.
- NOVÁK, V. J. (1931): Literatura zeměpisná. In: Kádner, O. (ed.): Československá vlastivěda: [Sv.] X: Osvěta. Sfinx, Praha, s. 505.
- NOVOTNÁ, E. (2008): Informační podpora geografie. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.
- NOVOTNÁ, E. a kol. (2011): Geografická bibliografie ČR on-line: GEOBIBLINE. Vysoká škola chemicko-technologická, Vyd. VŠCHT, Praha.
- OČOVSKÝ, Š., ed. (1977): Malá zeměpisná encyklopédia ZSSR. Obzor, Bratislava.
- OGBORN, M. (2010): Finding historical sources. In: Clifford, N., French, S., Valentine, G. (eds.): Key methods in Geography. 2nd ed. Sage, London, s. 89–102.
- OGBORN, M. (2011): Archive. In: Agnew, J. A., Livingstone, D. N. (eds.): The SAGE Handbook of Geographical Knowledge. Sage, Los Angeles, s. 88–98.
- ORMIS, J. V., ed. (1972): Doplnky a opravy k Riznerovej bibliografii. Matica slovenská, Martin.
- PAYER, H. (1880): Bibliotheca Carpatica. Magyarországi Kárpátgyelet, Kežmarok.
- PLESNÍK, P. a kol. (1974): Slovensko: Ľud. Obzor, Bratislava.
- PODOBA, J. (1996): Niekoľko poznámok k diskontinuitám vo vývoji slovenského poľnohospodárstva a etnologického myslenia. Slovenský národopis, 44, č. 2, s. 212–224.
- POLLA, B., KOTVAN, I., FRIMMOVÁ, E. (1996): Archeológia na Slovensku v minulosti. Matica Slovenská, Martin.
- POSEWITZ, T. (1894): Geschichte des Ungarischen Karpathen-Vereines seit seinem bestande. Josef Schmidt, [Igló] Spišská N. Ves.
- PÖSS, O. (1987): Dejiny exaktných vied na Slovensku od polovice 19. storočia do roku 1918. In: Z dejín vied a techniky na Slovensku. Veda, Bratislava, s. 152.

- POTEMRA, M. (1959): Regionalistická bibliografia a jej problematika na Slovensku. In: *idem* (ed.): Bibliografický sborník 1958. Matica slovenská, Martin, s. 81–126.
- PRAŽÁK, A. (1933): Literatura slovenská. In: Dědina, V., Pražák, A., Miloslav, N. (eds.): Československá vlastivěda: Písemnictví. Sfinx, Praha, s. 209–272.
- PRIKRYL, L. V. (1987): Vedy o Zemi v činnosti Bratislavského prírodovedeckého spolku. In: Hrochová, M. a kol. (eds.): Veda a technika v dejinách Slovenska. Vojenská vysoká technická škola – Slov. spol. pre dejiny vied a techniky, Liptovský Mikuláš, s. 78–94.
- PRIKRYL, L. V. (1990): Český geológ Jan Krejčí a jeho geografické postrehy o slovenskom území. Dějiny věd a techniky, 23, č. 3, s. 163–170.
- PROČÍKOVÁ, A. a kol., eds. (1998) [2013]: Encyclopaedia Beliana: Slovenská všeobecná encyklopédia. Encyklopedický ústav SAV – Veda, Bratislava.
- REPČÁK, J. (1946): Slovenská bibliografia pred Rizenrom. Slovenská národná knižnica, Zväzok 2, s. 51–56.
- RIZNER, L. V. (1929–1934). Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900: s pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou. Matica slovenská, [Turč. Sv.] Martin.
- ROSENBAUM, K. a kol. (1984): Encyklopédia slovenských spisovateľov. Obzor, Bratislava.
- RÜEGG, W. ed., (2004): Geschichte der Universität in Europa: vom 19. Jahrhundert zum Zweiten Weltkrieg (1800–1945). Beck, München.
- RUTTKAYOVÁ, K. (1991): Vývoj a súčasný stav slovenskej bibliografie. In: Bibliografia. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, s. 95–130.
- RUŽNAROVSKÝ, I., VARGOVÁ, M., HALAŠA, A., eds. (1968): Bibliografia Slovenských pohľadov: rozpis za roky 1939–1964. Matica slovenská, Martin.
- SAUŠKIN, J. G. [1973] (1976/1977): Ekonomičeskaja geografija: istorija, teorija, metody, praktika [slov. prekl. Ekonomická geografia: História, teória, metódy, prax: kap. I. - VII.]. Univ. Komenského, Bratislava.
- SOBOLOVÁ, B., LAJDOVÁ, N., eds. (2008). Ľubomír Viliam Prikryl: výberová personálna bibliografia. Krajská knižnica, Žilina.
- STANO, P., ed. (1968): Bibliografia Liptova: knižná a článková literatúra od najstarších čias do roku 1965. Matica slovenská, Martin.
- STĚHULE, J. (1931): Cestovateľství a cestopisy. In: Kádner, O. (ed.): Československá vlastivěda: Osvěta. Sfinx, Praha, s. 517–551.
- STODDART, D. R. (1967): Growth and Structure of Geography. Transactions of the Institute of British Geographers, 41, s. 1–19.
- STRÍDA, M. (1966): Úvod. In: *idem* (ed.): Československá geografická literatúra: 1961–1965. Československá akadémia vied - Geografický ústav, Brno, s. i–v.
- STRÍDA, M. (1990): Česká geografická bibliografie v poválečnom období. In: Mikšová, N. (ed.): Vývoj prírodovedecké bibliografie v ČSR. Národní knihovna České republiky, Praha, s. 99–107.
- STRÍDA, M. (1994): Geografická bibliografie. Geografie, Sborník České geografické společnosti, 99, č. 1, s. 39–43.
- SZABÓ, J. (1980): Hunfalvy János. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ŠPELDA, D. (2009): Proměny historiografie vědy. Filosofia, Ostrava.
- ŠTASTNÝ, T. (1964): Vznik a vývoj lesníckeho školstva pri Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici. In: Tibenský, J. (ed.): Z dejín vied a techniky na Slovensku. Vyd. SAV, Bratislava, s. 179–200.
- ŠTEFÁNEK, A. (1944) [1945]: Základy sociografie Slovenska. In: Novák, L. (ed.): Slovenská vlastivěda. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava, s. 440.
- ŠTÚR, D. (1960): Práce Dionýza Štúra: vybrané state. Vydav. SAV, Bratislava.
- ŠTÚR, D. [1862] (1983): Geologicko-geografická osnova polohopisu Slovenska. Osveta, Martin.
- TANCER, J. (2008): Im Schatten Wiens: zur deutschsprachigen Presse und Literatur im Pressburg des 18. Jahrhunderts. Lumière, Bremen.
- TANCER, J. (2013): Neviditeľné mesto: Prešporok - Bratislava v cestopisej literatúre. Kalligram, Bratislava.
- TIBENSKÝ, J. (1966): Rozvoj vlastivedného bádania na Slovensku v období krízy feudalizmu. In: Dejiny vied a techniky na Slovensku. Bratislava, s. 166–173.
- TIBENSKÝ, J. (1979): Dejiny vedy a techniky na Slovensku. Osveta, Martin.
- TIBENSKÝ, J. (1985): 20 rokov Slovenskej spoločnosti pre dejiny vied a techniky pri SAV v slovenskej vede a kultúre. In: Juricová, M. (ed.): Veda a technika v dejinách Slovenska 2: Zborník pri príležitosti 20. výročia založenia Slovenskej spoločnosti pre dejiny vied a techniky pri SAV. Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV, Bratislava, s. 5–23.
- TIBENSKÝ, J. a kol. (1986): Priekopníci vedy a techniky na Slovensku [Zv.] 1. Obzor, Bratislava.
- TIBENSKÝ, J. a kol. (1988): Priekopníci vedy a techniky na Slovensku [Zv.] 2. Obzor, Bratislava.

- TIBENSKÝ, J., HROCHOVÁ, M., MAUEROVÁ, M. (1976): Bibliografia prírodných, lekárskeých a technických vied na Slovensku do roku 1850. Matica slovenská, Martin.
- TIBENSKÝ, J., PÖSS, O. a kol: (1999): Priekopníci vedy a techniky na Slovensku [Zv.] 3. Academic Electronic Press; Pro Historia, Bratislava.
- TIBENSKÝ, J., URBANCOVÁ, V. (2003): Slovensko očami Európy 900 - 1850. Academic Electronic Press, Bratislava.
- TOOLEY, R. V., FRENCH, J., SCOTT, V., LOWENTHAL, M. A. [1965–1986] (1999–2004): Tooley's Dictionary of Mapmakers: Vol. 1–4 [A dictionary of mapmakers, including cartographers, geographers, publishers, engravers etc. from the earliest times to 1900]. Revised ed. Map Collector Publications–Early World Press, Tring, Herts – Riverside.
- TRÁVNÍČEK, D. (1968): Vznik samostatných stolic geografie na evropských univerzitách. In: Dějiny zeměpisu: novověk od 17. století. Akademie, Praha, s. 207–216.
- TRÁVNÍČEK, D. (1975): Vývoj a činnost Československé společnosti zeměpisné za 80 let jejího trvání [The development and activity of the Czechoslovak Geographical Society in the eighty years of its existence]. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 80, č. 1, s. 9–18.
- TRÁVNÍČEK, D. (1984): Přehled vývoje československé geografie mezi oběma světovými válkami [The development of geography in Czechoslovakia between the two World Wars]. Sborník Československé geografické společnosti, 89, č. 4, s. 318–322.
- TRÁVNÍČEK, D. (1994): Sto let České geografické společnosti: vychází při příležitosti 100. výročí založení České geografické společnosti. Nakl. České geografické společnosti, Praha.
- TVRDOŇ, E. (1981): Toponomastické práce Ľudovíta V. Riznera. Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 22, č. 4–5, s. 490–501.
- TVRDOŇ, E. (1993): Ľ. V. Rizner a slovenská toponomastika. In: Kovačka, M. (ed.): Ľudovít Vladimír Rizner 1849–1913: Jubilejný zborník zo seminára k 140. výročiu Riznerovho narodenia. Matica slovenská, Martin, s. 280–283.
- URBÁNEK, J. (1992): Krajina: vec alebo proces?. Geografický časopis, 44, č. 3, s. 217–236.
- URBÁNEK, J. (1992): Metamorfózy. Geographia Slovaca, 1, s. 55–59.
- URBÁNAK, J. (1995): O geografickom jazyku a myslení. Geographia Slovaca [XI. zjazd Slovenskej geografickej spoločnosti], 10, s. 281–287.
- URBÁNEK, J. (1996): Návrat k počiatkom. In: Bezák, A., Paulov, J., Zaťko, M. (eds.): Luknišov zborník 2: Vybrané referáty z vedeckej konferencie usporiadanej pri príležitosti nedožitých 80. narodenín Prof. RNDr. Michala Lukniša, DrSc. Geografický ústav, Bratislava, s. 169–174.
- URBÁNEK, J., MAZÚR, E., DRDOŠ, J. (1980): The search for the new way of the landscape study. Geografický časopis, 32, č. 2–3, s. 108–118.
- VEĽKÝ, J., VLADÁR, J., eds. (1977–1982): Encyklopédia Slovenska: (A–Ž). VEDA, Bratislava.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, J. (1944): Práca a dielo. Múzeum Slovenského krasu, Liptovský [Sv.] Mikuláš.
- WAHLA, A. (1983): Strukturální složky učebnic geografie. Státní ped. nakl., Praha.
- WAHLA, A. (1983): Terminologický a výkladový slovník didaktiky geografie. Pedagogická fakulta, Ostrava.
- WHITTEMORE BOGGS, S. (1937): Library Classification and Cataloging of Geographic Material. Annals of the Association of American Geographers, 27, č. 2, s. 49–93.
- WITHERS, C. W. J. (2011): Geography's Narratives and Intellectual History. In: Agnew, J. A., Livingstone, D. N. (eds.): The SAGE Handbook of Geographical Knowledge. SAGE, London, s. 39–50.
- WRIGHT, J. K., PLATT, E. T., eds. (1947): Aids to Geographical Research. Bibliographies, Periodicals, Atlases, Gazetteers and Other Reference Books. 2nd ed. Columbia University; American Geographical Society, New York.
- ZAJONC, J. (2010): Výskum v okrese Modrý Kameň v roku 1950 ako príklad prenikania marxizmu do slovenského národopisu. Slovenský národopis, 58, č. 4, s. 425–442.
- ZATKOVÁ, M. (1984): Vývoj vyučovania geografie a učebnicová literatúra na Slovensku so zameraním na analýzu regionálno-geografického učiva: rukopis k dizertačnej kandidátskej skúške, Bratislava.
- ZEMPLÉN[ová], J. M. (1974): Dejiny fyziky na Slovensku do polovice 19. storočia. Veda, Bratislava.
- ZSÁMBOKI, L. (1976): A selmeci műemlékkönyvtár. Néhezpari múszaki Egyetem, Miskolc.
- ZSÁMBOKI, L., TAR, S. (1985): Selmectől Miskolcig 1735–1985: A magyarországi múszaki felsőoktatás megindulásának 250. évfordulójára. Néhezpari múszaki Egyetem, Miskolc